

**Ks. Stanisław Kądziołka**

*Instytut Teologiczny, Tarnów*

## **ROZWÓJ I DOSKONALENIE STRUKTUR KOŚCIELNYCH W DIECEZJI TARNOWSKIEJ W OKRESIE PASTERZOWANIA BISKUPA JERZEGO ABLEWICZA<sup>1</sup>**

Długoletnie, bo trwające 28 lat (1962-1990), pasterzowanie biskupa, a od 1987 r. arcybiskupa, Jerzego Ablewicza w diecezji tarnowskiej zaowocowało między innymi, niebywałym w dotychczasowych dziejach diecezji, powstawaniem i rozwojem różnego rodzaju struktur kościelnych. Także dotychczas istniejące struktury ulegały daleko idącym przeobrażeniom. Inspiracją do tego procesu były uchwały Soboru Watykańskiego II (1962-1965) i postępująca w ślad za nimi stopniowa odnowa oblicza Kościoła. Wyrażała się ona również w powstawaniu nowych struktur kościelnych i dostosowywaniu dotychczas istniejących do zmieniających się warunków i działalności Kościoła.

Sobór Watykański II w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* „*Lumen gentium*” ukazuje złożoną rzeczywistość Kościoła, jako wyposażoną w organa hierarchiczne społeczność i zarazem Mistyczne Ciało Chrystusa, widzialne zrzeszenie i wspólnotę duchową. Kościół, jako widzialna społeczność, jest hierarchicznie zorganizowany, ukierunkowany do różnych posług i wyposażony w rozmaite struktury.<sup>2</sup> Jedne z tych struktur mają pochodzenie boskie i są w swym istnieniu i naturze niezmiennie (kolegium biskupów, prymat biskupa rzymskiego), inne zaś są dziełem samego Kościoła, dostosowane do jego potrzeb rozwojowych, do warunków miejsca i czasu. Te ostatnie posiadają bądź to większą trwałość i wytrzymują próbę czasu, bądź też niektóre z nich są mniej trwałe i znikają pod naporem uwarunkowań, ustępując miejsca nowym.

---

<sup>1</sup> Artykuł jest poszerzoną i nieco udoskonaloną wersją wycinkowego zagadnienia z pracy licencjackiej autora, pt. „Prawny aspekt działalności biskupa Jerzego Ablewicza w diecezji tarnowskiej”, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. J. Dyducha w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w 1993 r.

<sup>2</sup> KK 8. Wszystkie cytaty dokumentów Soboru Watykańskiego II pochodzą z *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań: Pallottinum, 1968.

Zasadniczą strukturą w Kościele powszechnym jest diecezja, nazywana inaczej kościołem partykularnym. *Kodeks prawa kanonicznego* (dalej KPK) określa ją w następujący sposób:

Diecezję stanowi część Ludu Bożego powierzona pasterskiej pieczy biskupa z współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa.<sup>3</sup>

Na czele Kościoła partykularnego, zgodnie z tradycją apostołską, stoi biskup jako jego zwyczajny, właściwy i bezpośredni pasterz.<sup>4</sup> W zarządzaniu diecezją wspierają biskupa diecezjalnego biskupi pomocniczy oraz różne instytucje centralne. Należą do nich: kuria diecezjalna, sąd diecezjalny, rada kapłańska, rada duszpasterska, kapituła katedralna, seminarium duchowne i inne. Oprócz struktur centralnych, istnieją w diecezji struktury terenowe. Należą do nich zasadniczo parafie i dekanaty. Istnieją jeszcze inne struktury, które mają charakter pomocniczy w stosunku do uprzednio wymienionych.

W niniejszym artykule zostanie podjęta próba ukazania tych struktur w diecezji tarnowskiej, w okresie pasterzowania bpa J. Ablewicza, pod kątem ich odnowy. Należy dodać, że świadomie pominięto tutaj synod diecezjalny, który ze względu na swoją specyfikę wymaga odrębnego potraktowania.

## I. REFORMA KURII DIECEZJALNEJ

KPK określa, że kuria diecezjalna składa się z tych instytucji i osób, które świadczą pomoc biskupowi diecezjalnemu w zarządzaniu całą diecezją, a zwłaszcza w kierowaniu działalnością duszpasterską, w administrowaniu diecezją i w wykonywaniu władzy sądowniczej.<sup>5</sup> To określenie kurii różni się od tego, które znajdowało się w KPK z 1917 r. Definiował on kurię jako zespół osób, nic nie mówiąc o instytucjach.<sup>6</sup> Nowe określenie kurii jest wynikiem pracy Soboru Watykańskiego II, który w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”* nakazuje reformę kurii diecezjalnej i widzi ją, jako podatne narzędzie dla biskupa nie tylko w zarządzie diecezją, ale również w wykonywaniu dzieł apostołskich.<sup>7</sup> Wreszcie instrukcja Stolicy Apostolskiej *Ecclesiae imago* z 1973 r., precyzuje pojęcie kurii jako zespołu osób i urzędów, które świadczą biskupowi stałą i zwyczajną pomoc w wypełnianiu jego pasterskiej posługi.<sup>8</sup>

Ta ewolucja prawa kościelnego w odniesieniu do kurii diecezjalnej znalazła swoje wierne odbicie w prawie partykularnym i praktyce Kościoła tarnowskiego. IV Synod Diecezji Tarnowskiej podał następujące jej określenie:

<sup>3</sup> KPK kan. 369.

<sup>4</sup> KK 20.

<sup>5</sup> Kan. 1419, 1420.

<sup>6</sup> CIC can. 363.

<sup>7</sup> DB 27.

<sup>8</sup> *Ecclesiae imago*, 200. w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne* (dalej: PPK), t. 6, z. 1, s. 283-285.

Kuria Diecezjalna jest stałym i zwyczajnym organem składającym się z tych instytucji i osób, które pomagają Biskupowi w zarządzaniu całą Diecezją, zwłaszcza w kierowaniu działalnością pasterską, w administrowaniu Diecezją i w wykonywaniu władzy sądowniczej.<sup>9</sup>

Instytucje, o których mowa w definicji to pewne organa zatrudniające mniej lub więcej osób nazywane najczęściej wydziałami, referatami lub komisjami. Osoby oznaczają tutaj konkretne stanowiska w kurii, czyli urzędy jednoosobowe, np. wikariusz generalny, wikariusz biskupi, kanclerz, notariusz. Zadaniem kurii jest pomaganie biskupowi w kierowaniu całą diecezją. Ta pomoc idzie w trzech kierunkach: 1. kierowanie działalnością duszpasterską, 2. wykonywanie aktów administracyjnych, 3. wykonywanie władzy sądowniczej.<sup>10</sup>

W ciągu blisko 30 lat pasterzowania bpa J. Ablewicza, Kuria Diecezjalna w Tarnowie przechodziła liczne zmiany i reorganizacje, których celem było sprostać wzrastającym z każdym rokiem zadaniom skutecznego wspomaganie biskupa w kierowaniu diecezją. Powstawały nowe wydziały, referaty i komisje. Inne ulegały likwidacji albo przekształceniu. Niektóre instytucje oddzieliły się od Kurii i rozpoczęły samodzielne istnienie jako centralne instytucje diecezjalne.

Naczelnym urzędem w każdej kurii diecezjalnej jest urząd wikariusza generalnego. KPK nakazuje każdemu biskupowi diecezjalnemu ustanowienie wikariusza generalnego, wyposażonego we władzę zwyczajną, którego zadaniem jest wspierać biskupa w zarządzaniu całą diecezją. Chociaż reguła kodeksu mówi o jednym wikariuszu generalnym, to jednak dopuszcza z różnych ważnych racji ustanowienie kilku.<sup>11</sup>

W pierwszym okresie pasterzowania bpa J. Ablewicza w Kurii tarnowskiej był jeden wikariusz generalny. Był nim biskup pomocniczy Karol Pękala.<sup>12</sup> W 1968 r. został zamianowany drugi wikariusz generalny w osobie nowego biskupa pomocniczego diecezji tarnowskiej Piotra Bednarczyka.<sup>13</sup> Po śmierci bpa K. Pękali (1968) papież Paweł VI mianował w 1968 r. nowego biskupa pomocniczego dla diecezji tarnowskiej w osobie księdza Józefa Gucwy, który zaraz po swojej konsekracji w styczniu 1969 r. został również ustanowiony wikariuszem generalnym.<sup>14</sup> Także trzeci biskup pomocniczy diecezji tarnowskiej Władysław Bobowski, po swojej konsekracji w 1975 r., otrzymał urząd wikariusza generalnego.<sup>15</sup> Tak więc liczba wikariuszy generalnych w omawianym okresie wzrosła z jednego do trzech. Wiązało się to z coraz większą rozbudową organizacyjną Kurii. Poszczególni wikariusze generalni pełnili funkcję przewodniczących wydziałów Kurii. Jest rzeczą charakterystyczną, że funkcje wikariuszy generalnych

<sup>9</sup> *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* (dalej: IV SDT), Tarnów 1990, stat. 322.

<sup>10</sup> E. Sztąfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, Warszawa 1985, t. 2, s.152.

<sup>11</sup> KPK kan. 475.

<sup>12</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej na rok 1963*, Tarnów 1963, s. 25.

<sup>13</sup> Cur 118 (1968) s. 235.

<sup>14</sup> Cur 119 (1969) s. 104.

<sup>15</sup> Cur 125 (1975) s. 46.

pełnili jedynie biskupi pomocniczy, chociaż prawo kościelne nie stawiało takiego wymagania.

Oprócz wikariuszy generalnych, posoborowe prawodawstwo kościelne wprowadziło nowy urząd w kurii diecezjalnej, wikariusza biskupiego, którego zadania określa KPK w kan. 479.<sup>16</sup> Jednakże KPK nie nakłada wyraźnego obowiązku mianowania wikariusza biskupiego, pozostawiając tę sprawę uznaniu biskupa diecezjalnego. W Kurii tarnowskiej za bpa J. Ablewicza, nie został formalnie mianowany wikariusz biskupi, lecz urząd ten jest przewidziany przez IV Synod Diecezji Tarnowskiej, który odbył się w czasie jego pasterzowania.<sup>17</sup>

Bardzo ważną rolę w kurii diecezjalnej odgrywa stanowisko kanclerza. KPK nakłada na każdego biskupa diecezjalnego formalny obowiązek mianowania kanclerza i w razie potrzeby wicekanclerza. Głównym zadaniem kanclerza jest troska o sporządzanie i wysyłanie akt kurialnych oraz strzeżenie ich w archiwum kurii.<sup>18</sup> Kanclerz jest więc odpowiedzialny za prowadzenie kancelarii kurii diecezjalnej. Jego szczegółowe obowiązki i uprawnienia określa zazwyczaj regulamin kurii lub inne prawo partykularne.<sup>19</sup> W Kurii tarnowskiej te sprawy reguluje *Statut organizacyjny Kurii Diecezjalnej w Tarnowie* ogłoszony jeszcze przez bpa Jana Stepę w 1947 r.<sup>20</sup> Statut ten w sensie organizacyjnym podporządkowywał wszystkie wydziały i referaty Kurii kanclerzowi. Jednak z biegiem lat poszczególne wydziały Kurii, zwłaszcza zajmujące się duszpasterstwem, stały się od kanclerza niezależne. Nie bez wpływu był tu fakt, że biskupi pomocniczy po zwiększeniu ich liczby objęli patronaty nad poszczególnymi wydziałami, czy nawet ich kierownictwo, a tym samym uniezależnili je od kanclerza.<sup>21</sup> Oprócz kanclerza, biskup w miarę potrzeby może zamianować innych notariuszy, którzy pomagają kanclerzowi.<sup>22</sup>

W 1962 r. w kancelarii Kurii Diecezjalnej w Tarnowie obok kanclerza pracowało dwóch notariuszy.<sup>23</sup> W 1963 r. został mianowany wicekanclerz,<sup>24</sup> a w 1974 r. zlikwidowano ten urząd.<sup>25</sup> Oprócz kanclerza i notariuszy

<sup>16</sup> „Wikariuszowi biskupiemu przysługuje na mocy prawa ta sama władza, o której w §1, lecz w odniesieniu do określonej części terytorium albo oznaczonego rodzaju spraw, albo wiernych określonego obrządku lub tylko grupy osób, dla których został ustanowiony, z wyłączeniem tych spraw, które biskup zarezerwował sobie albo wikariuszowi generalnemu, albo do których prawo domaga się specjalnego zlecenia biskupa”.

<sup>17</sup> IV Synod Diecezji Tarnowskiej (1986 r.) widzi potrzebę wikariusza biskupiego do spraw zakonnych, stat. 506 §§ 1-2, s. 209.

<sup>18</sup> KPK kan. 482.

<sup>19</sup> Sztáfrowski jw. t. 2, s. 166.

<sup>20</sup> Cur 97 (1947) s. 58

<sup>21</sup> J. Rzepa, *Spojrzenie wstecz*, Cur 132 (1982) s. 30.

<sup>22</sup> KPK kan. 482.

<sup>23</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej na rok 1963*, Tarnów 1963, s. 25.

<sup>24</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej na 1967 rok*, Tarnów 1967, s. 63.

<sup>25</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1977*, Tarnów 1977, s. 63

w Kancelarii pracowało jeszcze kilka siostr zakonnych i osób świeckich.<sup>26</sup> Tak więc kancelaria była tą instytucją kurialną, która w tym okresie uległa najmniejszym zmianom organizacyjnym i nie wykazywała tendencji do rozrostu personalnego. Z kancelarią było związane wydawanie pisma urzędowego diecezji tarnowskiej pod tytułem *Currenda* oraz *Roczników*, a następnie *Schematyzmów Diecezji Tarnowskiej*, których w omawianym okresie ukazało się sześć. Redaktorem tych pism był z urzędu kanclerz Kurii Diecezjalnej.<sup>27</sup>

W przeciwieństwie do kancelarii referaty i wydziały Kurii Diecezjalnej ulegały bardzo częstym i licznym zmianom organizacyjnym. Kolejne *Roczniki* i *Schematyzmy Diecezji Tarnowskiej* dobrze ilustrują te procesy. W 1963 r. istniał w Kurii tylko Wydział Duszpasterski, na czele którego stał dyrektor. W skład Wydziału wchodziło siedem referatów zajmujących się różnymi działami duszpasterstwa: duszpasterstwem zakonnym, dobroczynnym, trzeźwości, głuchoniemych, śpiewu i muzyki kościelnej, młodzieży. Na uwagę zasługuje utworzony wtedy specjalny Referat do spraw Soboru Watykańskiego II. Obok referatów podległych Wydziałowi Duszpasterskiemu istnieli samodzielni referenci Kurii: referent wizytacyjny, gospodarczy, spraw małżeńskich i finansowych. Do referentów zaliczono także diecezjalnych wizytatorów nauki religii, nazywając ich referentami katechetycznymi.<sup>28</sup> Wydany cztery lata później *Rocznik Diecezji Tarnowskiej* ukazuje kolejne przekształcenia. Liczba wydziałów uległa zwiększeniu do trzech. Obok Wydziału Duszpasterskiego pojawił się Wydział Nauczania Religii i Wydział Spraw Zakonnych, który wyodrębnił się z Wydziału Duszpasterskiego. Powstanie Wydziału Nauczania Religii wiązało się mianowicie z nowymi problemami, powstałymi po usunięciu nauki religii ze szkół państwowych. Wydział Duszpasterski obejmował w dalszym ciągu siedem referatów, z tym, że zmienił się nieco zakres ich działalności. Zniknął Referat do spraw Zakonnych i Referat do spraw Małżeńskich, a pojawił się Referat do spraw Duszpasterstwa Rodzin i Referat Duszpasterstwa Ministrantów i Lektorów.<sup>29</sup> Kolejne poważne zmiany w organizacji Kurii Diecezjalnej ukazuje *Rocznik Diecezji Tarnowskiej* na rok 1972. Mianowicie pojawia się w tym okresie szeroko rozbudowany Wydział Administracji Ogólnej w skład którego weszli dotychczasowi referenci do spraw gospodarczych i finansowych oraz nowi referenci do spraw majątków kościelnych i budownictwa sakralnego. Ponadto w skład tego Wydziału weszli dyrektorzy: Archiwum Diecezjalnego, Muzeum Diecezjalnego, a także delegaci: do spraw Zarządu Domu Księży Emerytów, do spraw Zarządu Domu Rekolekcyjnego w Ciężkowicach, do spraw gospodarczych w Seminarium Duchownym. Została również powołana licząca siedem osób Rada Administracyjna. Powołanie Wy-

<sup>26</sup> Tamże s. 68.

<sup>27</sup> E. G a b r y e l, *135 lat Currendy — Pisma Urzędowego Diecezji Tarnowskiej*, Cur 136 (1986) s. 148.

<sup>28</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej na rok 1963*, jw. s. 25-26.

<sup>29</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej na rok 1967*, jw. s. 63-64.

działu Administracji Ogólnej było wyrazem tendencji do oddzielenia spraw duszpasterskich od administracyjnych. Poważnej rozbudowie uległ również Wydział Duszpasterski na czele którego, jako przewodniczący, stanął biskup diecezjalny, zaś jego zastępcą był biskup pomocniczy. Nową funkcją w tym Wydziale było stanowisko sekretarza. Zwiększyła się wydatnie liczba referatów. Obok dotychczasowych pojawiły się nowe referaty do spraw: Misji Zagranicznych, Sanktuariów, Duszpasterstwa Wczasowego, Liturgii, Ekumenizmu, Środków Społecznego Przekazu. W ramach Wydziału powstał również Referat Kaznodziejstwa Niedzielnego i Świątecznego, którego zadaniem było ustalanie diecezjalnych programów kaznodziejskich oraz redagowanie i wydawanie pomocy homiletycznych. Również w ramach tego Wydziału powstało tak zwane „Duszpasterstwo duszpasterzy”, którego celem była wszechstronna formacja duchowieństwa diecezjalnego. W skład tego Duszpasterstwa weszli: ojciec duchowny kapłanów diecezjalnych, dyrektor Misyjnej Unii Duchowieństwa, dyrektor Unii Apostolskiej Kleru, delegat ordynariusza do spraw doksztalcania kapłanów, delegat do spraw wzajemnej pomocy kapłanów, oraz delegaci dla spraw nauki i wychowania w Seminarium Duchownym i delegat do spraw powołań kapłańskich.<sup>30</sup>

Schematyzm wydany w 1977 r. przedstawia kolejne zmiany w zakresie kompetencji poszczególnych wydziałów i referatów. Bez większych zmian pozostał Wydział Administracji Ogólnej powiększony jedynie o delegata do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Natomiast znacznej reorganizacji uległ znowu Wydział Duszpasterski, który otrzymał jednolitą strukturę. Dzielił się on na trzynaście referatów obejmujących całość spraw duszpasterskich. W związku z tym uległ likwidacji samodzielny dotąd Wydział Nauczania Religii przekształcony w Referat Katechetyczny. Organizacja wewnętrzna referatów była bardzo zróżnicowana. W zależności od zakresu przydzielonych spraw i obowiązków zatrudniały one od jednej do kilku osób. Na uwagę zasługuje fakt, że w działalność Wydziału Duszpasterskiego coraz bardziej byli angażowani proboszczowie poszczególnych parafii i profesorowie Wyższego Seminarium Duchownego, nie będący etatowymi pracownikami Kurii. Przewodniczącym Wydziału Duszpasterskiego został biskup diecezjalny. Wydział Spraw Zakonnych nie uległ w tym okresie reorganizacji, za wyjątkiem znacznego powiększenia liczby wizytatorów.<sup>31</sup>

Kolejne zmiany w organizacji Kurii Diecezjalnej ukazuje *Schematyzm* z 1983 r. Wszystkie agendy i samodzielne dotąd jednostki zostały organizacyjnie połączone w ramach tylko dwóch wydziałów: Wydziału Administracji i Wydziału Duszpasterskiego. Spowodowało to znaczną rozbudowę Wydziału Administracji, który od tego czasu składał się, aż z 23 jednostek organizacyjnych, z których sześć nosiło nazwę referatów, a pozostałe nazywały się: radami, zespołami, komisjami. Obok tych instytucji w ramach Wydziału Administracji działały różne urzędy,

<sup>30</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej na rok 1972*, Tarnów 1972, s. 41-43.

<sup>31</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1977*, s. 63-67.

takie jak cenzorzy ksiązek religijnych i dyrektorzy poszczególnych instytucji ogólnodiecezjalnych, takich jak; Archiwum Diecezjalne, Muzeum Diecezjalne, Dom Księży Emerytów, Dom Rekolekcyjny.

Tylko nieliczne zmiany organizacyjne dokonały się w tym okresie w ramach Wydziału Duszpasterskiego. Najważniejsze z nich to pojawienie się w ramach poszczególnych referatów specjalnych duszpasterstw dla różnych grup zawodowych, a więc: diecezjalny duszpasterz pracowników służby zdrowia, nauczycieli i wychowawców, rolników. Te zmiany wychodziły na przeciw postulatowi, aby działalnością duszpasterską objąć w sposób możliwie pełny wszystkie środowiska zawodowe i grupy społeczne.<sup>32</sup>

Dosyć poważne zmiany w organizacji Kurii Diecezjalnej nastąpiły w związku z wejściem w życie nowego KPK. Najważniejszą z nich było ustanowienie moderatora kurii diecezjalnej, którego zadaniem jest koordynowanie pracy poszczególnych wydziałów kurii i troska o to, aby wszyscy pracownicy Kurii wypełniali właściwie powierzone im obowiązki. Zgodnie z KPK moderatorem powinien być mianowany jeden z wikariuszy generalnych.<sup>33</sup> Pierwszym moderatorem Kurii Diecezjalnej w Tarnowie został mianowany w 1985 r. wikariusz generalny bp Piotr Bednarczyk.<sup>34</sup> Drugą ważną zmianą było zastąpienie dotychczasowej Rady Administracyjnej przez Radę do spraw Ekonomicznych. Dalszej rozbudowie organizacyjnej uległ Wydział Duszpasterski, który wzbogacił się o nowe jednostki organizacyjne. W 1986 r. w ramach tego Wydziału został mianowany delegat biskupa diecezjalnego do spraw nowych ruchów życia religijnego w Polsce. W 1984 r. został powołany Referat Duszpasterstwa Prawników. Dotychczasowy Referat Kaznodziejski został przekształcony w Diecezjalną Komisję Kaznodziejską, złożoną z kilkunastu kapłanów doświadczonych w pracy kaznodziejskiej.<sup>35</sup> Ostatnimi zmianami w organizacji Kurii Diecezjalnej w omawianym okresie było powołanie w 1989 r. diecezjalnego korespondenta Biura Prasowego Episkopatu Polski i utworzenie w 1988 r. specjalnego Duszpasterstwa Cyganów.<sup>36</sup>

Obok wydziałów ważną rolę w organizacji Kurii tarnowskiej odgrywały różnego rodzaju komisje, których liczba i zakres działania z biegiem lat ulegały zmianie. Doniosłe znaczenie w życiu diecezji spełniła Diecezjalna Komisja Liturgiczna, powołana 26 lutego 1965 r., której celem było wprowadzenie w diecezji reformy liturgicznej, zgodnie z soborową *Konstytucją o liturgii świętej*.<sup>37</sup> Dla załatwiania spraw dotyczących organistów działała Komisja do spraw Organistowskich, przekształcona później w Komisję do spraw Muzyki Sakralnej i Kształ-

---

<sup>32</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1983*, Tarnów 1983, s. 45-50.

<sup>33</sup> KPK kan. 492.

<sup>34</sup> Cur 135 (1985) s. 367.

<sup>35</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1987*, Tarnów 1987, s. 47-52.

<sup>36</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1991*, Tarnów 1991, s. 55 -57.

<sup>37</sup> Cur 115 (1965) s. 203.

cenia Organistów.<sup>38</sup> Bardzo szeroki zakres spraw dotyczących sztuki sakralnej, tak dawnej jak i współczesnej, obejmowała Komisja Sztuki Kościelnej, działająca najpierw samodzielnie, a następnie w ramach Wydziału Administracyjnego.

Zmiany w prawie kanonicznym, wprowadzone przez nowy KPK spowodowały dalszy zanik albo przekształcenie pewnych urzędów kurialnych. I tak po roku 1983 całkowitej likwidacji uległo „Consilium Vigilantiae”. W związku ze zmianami w procedurze obsadzania proboszczów przestał działać urząd egzaminatorów synodalnych i prosynodalnych, istniejący w Kościele od czasu Soboru Trydenckiego. Urząd Cenzorów Książek Religijnych został przekształcony na Urząd Delegatów Biskupa Diecezjalnego do Oceny Książ Treści Religijnej.<sup>39</sup>

Wszystkie te zmiany w organizacji i działalności Kurii diecezjalnej świadczą o tym, że w ciągu 28 lat swojego pasterzowania, bp J. Ablewicz starał się uczynić z Kurii diecezjalnej sprawne narzędzie realizacji swej posługi biskupiej w stosunku do całej diecezji, odpowiadające najnowszym wymogom prawa kościelnego. Na uwagę zasługuje ogromny rozrost organizacyjny i personalny struktur kurialnych w porównaniu z poprzednim okresem oraz stopniowe przesuwanie się akcentu w działalności Kurii ze spraw administracyjnych na działalność duszpasterską. Stąd Kuria stała się organem świadczącym wydatną pomoc nie tylko biskupowi, ale również ogółowi osób pracujących w duszpasterstwie na terenie diecezji.

## II. ODNOWA W SEMINARIUM DUCHOWNUM

Zadaniem każdego seminarium duchownego jest bezpośrednio formowanie kandydatów do kapłaństwa i pracy duszpasterskiej. Ta formacja zmierza do ukształtowania dojrzałej osobowości kapłańskiej i obejmuje trzy wzajemnie przenikające się dziedziny: duchową, intelektualną i pastoralną. Sobór Watykański II w *Dekrecie o formacji kapłańskiej* „Optatam totius” przypomina konieczność istnienia wyższych seminariów duchownych dla kształtowania prawidłowej formacji kapłańskiej, co więcej, nazywa seminarium duchowne „sercem diecezji”.<sup>40</sup> KPK nakazuje, aby w każdej diecezji, gdzie to jest możliwe i potrzebne istniało wyższe seminarium duchowne.<sup>41</sup>

Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie zostało zorganizowane w latach 1821-1838. Podstawy prawne pod jego istnienie dała bulla papieża Piusa VII *Studium paterni affectus* z 20 września 1820 r. Studia w tarnowskim Seminarium miały od początku charakter studiów wyższych i za takie były uznawane zarówno

<sup>38</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej* 1963, s. 27; *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej* 1987, s. 48.

<sup>39</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej* 1983, s. 46; *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej* 1987, s. 48.

<sup>40</sup> DFK 4.

<sup>41</sup> KPK kan. 237.



przez władze kościelne jak i państwowe. Odbywały się w Instytucie Teologicznym w Tarnowie, utworzonym w 1838 r. i ściśle złączonym z Seminarium Duchownym. Jedynie w latach sześćdziesiątych obecnego stulecia państwowe władze komunistyczne usiłowały obniżyć rangę Seminarium Duchownego, próbując zaliczyć je do szkół średnich i poddać wizytacji Kuratorium Krakowskiego Okręgu Szkolnego. Próby te, wobec stanowczego sprzeciwu władz kościelnych, zakończyły się niepowodzeniem.<sup>42</sup>

Nowy okres w dziejach Seminarium Duchownego w Tarnowie rozpoczął się wraz z objęciem diecezji przez bpa J. Ablewicza. Nowy biskup doskonale znał problemy życia seminaryjnego, będąc wcześniej przez długie lata wicerektorem i profesorem Seminarium Duchownego w Przemyślu.<sup>43</sup> Początek jego pasterzowania zbiegł się w czasie z obradami Soboru Watykańskiego II. Zarówno dekret soborowy *Optatam totius*, jak i posoborowa instrukcja Kongregacji Nauczania Katolickiego *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 1968 r.<sup>44</sup> domagały się głębokiej reformy seminariów duchownych i dostosowania formacji kapłańskiej w seminariach do nowych potrzeb duszpasterskich w zmienionych warunkach życia. Te sprawy stały się przedmiotem wielkiej i stałej troski bpa J. Ablewicza. Już w 1966 r., niedługo po zakończeniu Soboru, opracował wspólnie z przełożonymi Seminarium nowy *Regulamin dla alumnów*,<sup>45</sup> a w ciągu kilku następnych lat, na sesjach grona profesorskiego pod jego przewodnictwem, opracowano nowy, posoborowy model kształcenia alumnów, wcześniej nim weszło w życie ogólnopolskie *Ratio studiorum* z 1972 r.<sup>46</sup> Aby podnieść poziom studiów seminaryjnych, w 1966 r. wydał zarządzenie, że każdy alumn przed dopuszczeniem go do święceń jest zobowiązany do napisania pracy dyplomowej. Niezwykle doniosłym aktem w tym względzie było podpisanie w 1973 r. umowy o współpracy między Instytutem Teologicznym w Tarnowie, a Papieskim Wydziałem Teologicznym w Krakowie. Na mocy tej umowy alumni tarnowskiego Seminarium uzyskali szeroką możliwość zdobywania stopni magisterskich z teologii.<sup>47</sup> Do coraz lepszej formacji intelektualnej alumnów przyczyniała się troska biskupa o ciągły rozwój kadry naukowej w Seminarium, przygotowywanej przez specjalistyczne studia na kościelnych uczelniach krajowych i zagranicznych.

---

<sup>42</sup> B. Kumor, *Diecezja tarnowska — dzieje ustroju i organizacji 1786 -1985*, Kraków 1985, s. 484-487.

<sup>43</sup> *Życiorys biskupa J. Ablewicza*, Cur 112 (1962) s. 101.

<sup>44</sup> AAS 62 (1970) s. 321-384, PPK, t. 3, z. 1, 4738-4973.

<sup>45</sup> *Regulamin dla alumnów*, mps., Archiwum WSD w Tarnowie.

<sup>46</sup> J. Dudziak, *Przełomowe ćwierćwiecze posługiwania biskupa Jerzego Ablewicza w Kościele tarnowskim*, TarnStT 10 (1987) s. 38.

<sup>47</sup> Tamże s. 38. Należy tu zauważyć, że uznanie przez Państwo tytułów naukowych Papieskiego Wydziału Teologicznego, a potem Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie nastąpiło ostatecznie w umowie zawartej pomiędzy Episkopatem Polski, a Rządem PRL z dnia 30 czerwca 1989 r. Zob. tekst tej umowy §15,5 w: *Statut Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, oprac. J. Dyduch, Kraków 1992, s. 128.

Wyraźnemu zwiększeniu uległa liczba etatów profesorskich z 23 do 30. Warunkiem otrzymania stanowiska profesorskiego stało się posiadanie stopnia akademickiego doktora lub w wyjątkowych wypadkach licencjata. IV Synod Diecezji Tarnowskiej zalecił, aby profesorowie uzyskiwali tytuł doktora habilitowanego.<sup>48</sup> W 1987 r. w kolegium profesorskim było 28 osób, w tym: 3 doktorów habilitowanych, 19 doktorów, 2 licencjatów i 2 wykładowców świeckich w stopniu magistra.<sup>49</sup> Tak więc praktyka niekiedy odbiegała nieco od przyjętych zasad. Rozwój i doskonalenie kadry profesorskiej nie następowało w sposób systematyczny i ciągły. Wiązało się to z przechodzeniem szeregu wybitnych samodzielnych pracowników naukowych na Katolicki Uniwersytet Lubelski, Akademię Teologii Katolickiej i Papieski Fakultet Teologiczny we Wrocławiu. Ciągłemu rozszerzaniu ulegał zakres wykładanych dyscyplin, wśród których pojawiły się całkiem nowe, takie jak: nauka o języku, etyka, prawo wyznaniowe, katolicka nauka społeczna, propedeutyka teologii, metodyka pracy naukowej, duszpasterstwo głuchoniemych, filozofia religii, ekumenizm, antropologia, higiena psychiczna, medycyna pastoralna. Prowadzone były także lektoraty z czterech języków nowożytnych (francuski, angielski, niemiecki, włoski) oraz czterech języków klasycznych (łacina, greka, hebrajski, syryjski).<sup>50</sup> Rozwojowi pracy naukowej profesorów miały służyć posiedzenia naukowe Koła Teologicznego oraz wydawanie periodyku naukowego pod tytułem *Tarnowskie Studia Teologiczne*, których w latach 1972-1987 ukazało się 6 tomów.<sup>51</sup>

W kontekście odnowy intelektualnego pionu Seminarium Duchownego trzeba nadmienić o dwóch planowanych przedsięwzięciach bpa J. Ablewicza, które jednak nie zostały zrealizowane. Pierwszym z nich był projekt dokonania „afiliacji”, tj. ścisłej współpracy Tarnowskiego Instytutu Teologicznego z Uniwersytetem Lateraneńskim w Rzymie. Z tą myślą nosił się tarnowski pasterz w latach 1969-1972. Konferencja Episkopatu Polski postanowiła jednak, że seminaria duchowne oraz instytuty teologiczne powinny się afiliować do świeżo powstałych papieskich uczelni teologicznych w Polsce (Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław) lub do istniejących już wcześniej (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie). Tarnowskiemu Instytutowi Teologicznemu przypadła zatem ścisła współpraca z Krakowem, o czym wyżej wspomniano.<sup>52</sup>

Drugim niezrealizowanym przedsięwzięciem była myśl utworzenia w Tarnowie Instytutu Patrystycznego, agregowanego do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie. Koncepcja przybrała już dosyć realne kształty. W maju 1978 r. powstała pierwsza wersja statutu tegoż Instytutu, którą miano przedłożyć

<sup>48</sup> IV SDT stat. 440.

<sup>49</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1987*, s. 55-57.

<sup>50</sup> Tamże s. 55-57.

<sup>51</sup> *D u d z i a k*, jw. s. 39.

<sup>52</sup> Z relacji ustnej naocznych świadków tej sprawy, tj. ks. J. Dudziaka i ks. B. Margańskiego.

do oceny i zatwierdzenia Kongregacji Wychowania Katolickiego.<sup>53</sup> Jednakże na tym etapie biskup J. Ablewicz nieoczekiwanie odstąpił od sfinalizowania tej inicjatywy.<sup>54</sup>

Oprócz troski o formację intelektualną, jeszcze baczniejszą uwagę bp J. Ablewicz zwracał na formację duchową i ascetyczną alumnów. Biorąc pod uwagę wzrastającą systematycznie liczbę alumnów, ze 196 w roku 1963 do 322 w roku 1987,<sup>55</sup> zwiększył w bardzo znaczący sposób liczbę przełożonych. I tak w roku 1963 było w Seminarium 7 przełożonych: rektor, wicerektor, dwóch ojców duchownych, dwóch prefektów i prokurator,<sup>56</sup> a w roku 1987 było ich już 10: zwiększeniu uległa liczba prefektów z dwóch do pięciu.<sup>57</sup> Od alumnów Pasterz Kościoła tarnowskiego wymagał wielkiego oddania się sprawie powołania, wszechstronnej pracy nad sobą i zachowania karności. Kierując się dobrem Kościoła, dokonywał koniecznej selekcji kandydatów do święceń. Ta selekcja sięgała przeciętnie jednej trzeciej stanu początkowego alumnów, a w wyjątkowych wypadkach dochodziła do czterdziestu, a nawet pięćdziesięciu procent.<sup>58</sup>

Przygotowanie do kapłaństwa odbywało się w ścisłym powiązaniu z następującymi po sobie stopniami, wprowadzonymi przez Kościół: oblóczyny, kandydatura, lektorat, akolitat i diakonat. Aż do roku 1973 oblóczyny miały miejsce na pierwszym roku, kiedy to zostały przesunięte na koniec roku drugiego. W związku z wejściem w życie motu proprio Pawła VI *Ministeria quaedam*,<sup>59</sup> mocą którego została zniesiona tonsura jako formalny znak wejścia do stanu duchownego, począwszy od 1974 r. wprowadzono w Seminarium tarnowskim kandydaturę do diakonatu i kapłaństwa, do której dopuszczano kleryków na roku trzecim. To samo motu proprio postanawiało, że wejście do stanu duchownego dokonuje się przez przyjęcie święceń diakonatu oraz znosiło dotychczasowe święcenia niższe: ostiariat, lektorat, egzorcystat i akolitat, a także święcenie wyższe; subdiakonatu, wprowadzając na ich miejsce dwie posługi lektora i akolity. Również począwszy od 1974 r. posługa lektora była udzielana na roku czwartym, a posługa akolity na roku piątym. Natomiast święcenia diakonatu były przez długie lata udzielane na roku szóstym, w piątą niedzielę Wielkiego Postu. Dopiero po wejściu w życie nowego KPK, który wymaga, aby między święceni-

<sup>53</sup> Institutum Patristicum Tarnoviense ad Pontificiam Facultatem Theologicam Cracoviensem Aggregatum. Statutum Instituti. W prywatnych zbiorach archiwalnych ks. J. Dudziaka.

<sup>54</sup> Nie jest założeniem tego artykułu ukazać wszystkie historyczne meandry modyfikacji struktur diecezjalnych przez bpa J. Ablewicza. Wyjaśnienie motywów, dla których bp J. Ablewicz odstąpił od zrealizowania tych planów jest raczej zadaniem historyków Kościoła. Jednakże nasuwa się refleksja, że powstała wtedy myśl ściślejszej więzi Tarnowskiego Instytutu Teologicznego z Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie przybrała realne kształty za następcy bpa J. Ablewicza, bpa J. Życińskiego, ale to już nie jest przedmiotem tego studium.

<sup>55</sup> A. K o k o s z k a, *Ubogaceni ubóstwem Chrystusa*, Cur 139 (1989) s. 65

<sup>56</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1963*, s. 28.

<sup>57</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1987*, s. 55.

<sup>58</sup> D u d z i a k, jw. s. 39.

<sup>59</sup> AAS 64 (1972) s. 529-534.

mi diakonatu a prezbiteratu był zachowany sześciomiesięczny odstęp czasu,<sup>60</sup> poczynszy od 1986 r. święceń diakonatu zaczęto udzielać w Adwencie, na szóstym roku studiów.<sup>61</sup>

Sobór Watykański II wprowadził do wychowania seminaryjnego alumnów również czynnik pastoralny. Wychodząc temu naprzeciw, bp J. Ablewicz już w 1967 r. wprowadził miesięczną praktykę duszpasterską dla alumnów po piątym roku studiów, odbywaną w czasie wakacji w wybranych parafiach. Ta praktyka polegała na prowadzeniu katechizacji dzieci, głoszeniu kazań i homilii i zapoznaniu się z pracą w kancelarii parafialnej. Kontynuacją tej praktyki była dwutygodniowa posługa diakonów w parafiach w okresie Wielkiego Postu. Ponadto w latach osiemdziesiątych alumni czwartego roku zostali zobowiązani do brania udziału w prowadzeniu grup młodzieżowych „Wakacje z Bogiem”.<sup>62</sup>

Seminarium Duchowne, aby mogło należycie funkcjonować, potrzebuje również bazy materialnej i źródeł utrzymania. Przez cały okres, po II wojnie światowej, Seminarium tarnowskie nie otrzymywało żadnych dotacji państwowych i utrzymywało się wyłącznie z ofiar duchowieństwa i wiernych. Na utrzymanie Seminarium Duchownego były zbierane, w omawianym okresie, trzy składki na tacę w ciągu roku, we wszystkich kościołach i kaplicach diecezji. Ponadto wszyscy kapłani diecezjalni, po pierwszym roku kapłaństwa, płacili przez sześć kolejnych lat specjalny podatek, zwany taksą seminaryjną, jako częściowy zwrot kosztów ich utrzymania podczas studiów. Wysokość tego podatku była ustalana corocznie przez biskupa w porozumieniu z jego delegatami do spraw gospodarczych Seminarium Duchownego. Oprócz tego, wszyscy kapłani diecezjalni pracujący w diecezji mieli obowiązek płacić corocznie na potrzeby Seminarium specjalny podatek zwany „seminaristicum”, którego wysokość była ustalana w taki sam sposób jak taksy seminaryjnej.<sup>63</sup> Poza ofiarami pieniężnymi wierni w okresie jesiennym składali ofiary w naturze, przesyłane do Seminarium przez poszczególne parafie. W utrzymaniu Seminarium dosyć ważną rolę odgrywało prowadzenie trzech kilkunastohektarowych gospodarstw rolnych, będących własnością Seminarium: w Błoniu, Łękawicy i Porębie Radlnej.<sup>64</sup> W latach pasterzowania bpa J. Ablewicza ofiarność duchowieństwa i wiernych na cele Seminarium była tak wielka, że pozwoliła nie tylko na pokrycie bieżących kosztów utrzymania, ale również na poważną rozbudowę i remont gmachu seminaryjnego, co zostało dokonane w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.<sup>65</sup> Za prowadzenie działalności gospodarczej odpowiedzialny był prokurator, który działał w porozumieniu z rektorem i delegatami biskupa do spraw gospodarczych Seminarium

<sup>60</sup> KPK kan. 1031.

<sup>61</sup> A. K o k o s z k a, *Do końca ich umiłował (z życia Seminarium Duchownego)* Cur 137 (1987) s. 455.

<sup>62</sup> *Praktyka duszpasterska alumnów*, Cur 119 (1969) s. 136—137; IV SDT, stat. 465.

<sup>63</sup> IV SDT stat. 728 §4, 469, 470, 471.

<sup>64</sup> K u m o r, jw. s. 495-496.

<sup>65</sup> Tamże s. 493.

Duchownego. Od roku 1987 urząd prokuratora Seminarium został zastąpiony przez urząd „dyrektora do spraw administracyjnych” Seminarium Duchownego.<sup>66</sup>

Reasumując należy stwierdzić, że w latach pasterzowania bpa J. Ablewicza Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie, zgodnie z wymaganiami soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła, przeszło gruntowną reformę organizacyjną i rozbudowało swoją bazę materialną, stając się wielkim i nowoczesnym ośrodkiem kształcenia i wychowania nowych kapłanów dla potrzeb diecezji i Kościoła powszechnego. Wyrazem uznania dla roli, jaką odgrywa w życiu Kościoła tarnowskiego Seminarium Duchowne był list papieża Pawła VI do Biskupa Tarnowskiego z okazji jubileuszu 150-lecia istnienia tegoż Seminarium, w którym najwyższy pasterz Kościoła dał wyraz swojej radości z osiągnięć duchowych i naukowych tej uczelni.<sup>67</sup>

### III. ODNOWA SĄDU DIECEZJALNEGO

Do istoty urzędu biskupa diecezjalnego należy obok władzy ustawodawczej i wykonawczej, władza sędziowska. Tę ostatnią władzę biskup może wykonywać osobiście albo przez inne osoby przez niego w tym celu mianowane. Osoby te tworzą trybunał pierwszej instancji, zwany sądem biskupim, albo sądem diecezjalnym. Na czele sądu biskupiego stoi wikariusz sądowy zwany tradycyjnie oficjałem. Zgodnie z KPK, każdy biskup diecezjalny jest obowiązany ustanowić wikariusza sądowego, wyposażonego w zwyczajną władzę sędziowską, odrębnego od wikariusza generalnego.<sup>68</sup> Biskup może również mianować pomocników wikariusza sądowego, których nazywa się pomocniczymi wikariuszami sądowymi lub wiceoficjałami. Ponadto biskup powinien ustanowić sędziów diecezjalnych, ponieważ przy rozstrzyganiu określonych spraw KPK wymaga trybunału kolegijskiego, złożonego z kilku sędziów. Przy prowadzeniu każdego procesu konieczne są co najmniej dwie osoby, to jest sędzia i notariusz. W niektórych procesach prawo kościelne wymaga udziału jeszcze innych osób, jak: promotora sprawiedliwości, obrońcy wężła, sędziego audytora, sędziego relatora.<sup>69</sup>

W diecezji tarnowskiej urząd oficjała istniał prawie od początku istnienia diecezji, natomiast dopiero w 1856 r. bp J. Pukalski utworzył osobny Sąd Kościelny w sprawach małżeńskich. W 1887 r. biskup I. Łobos ustanowił Trybunał Sądowy Kościelny w sprawach dyscyplinarnych i kryminalnych księży. W 1919 r. po wejściu w życie KPK, biskup L. Wałęga połączył obydwie trybunały

<sup>66</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1987*, s. 55.

<sup>67</sup> Cur 121 (1971) s. 5-7.

<sup>68</sup> KPK kan. 1420.

<sup>69</sup> Sztarfrowski, jw. t. 4, s. 371-372.

i utworzył jeden Sąd Diecezjalny złożony z: oficjała, promotora sprawiedliwości, obrońcy węzła małżeńskiego, dziewięciu sędziów prosynodalnych i notariusza.<sup>70</sup>

W czasie długoletnich rządów bpa J. Ablewicza Sąd Diecezjalny podlegał dalszym przeobrażeniom organizacyjnym, które miały na celu usprawnienie jego działalności. W roku 1963 bp J. Ablewicz przeniósł siedzibę Sądu Diecezjalnego z gmachu Kurii Diecezjalnej do nowego, osobnego budynku, aby mu stworzyć lepsze warunki do pracy, ponieważ liczba spraw sądowych, zwłaszcza małżeńskich, szybko rosła. W omawianym okresie zwiększyła się ponad dwukrotnie.<sup>71</sup> Na początku omawianego okresu Sąd Diecezjalny w Tarnowie składał się z oficjała, wiceoficjała, rzecznika sprawiedliwości, obrońcy węzła małżeńskiego, notariusza oraz dziesięciu sędziów.<sup>72</sup> W roku 1963 bp J. Ablewicz ustanowił drugiego obrońcę węzła małżeńskiego, a 1966 r. mianował sędziego audytora, zaś w 1976 r. trzeciego obrońcę węzła małżeńskiego. Natomiast wyraźnemu zmniejszeniu uległa liczba sędziów prosynodalnych, których w 1977 r. było już tylko pięciu.<sup>73</sup> W związku z wejściem w życie nowego KPK w 1983 r. i statutów IV Synodu Diecezji Tarnowskiej promulgowanych w 1986 r., nazwy niektórych urzędów w Sądzie Diecezjalnym zostały zmienione. I tak dotychczasowy urząd oficjała otrzymał nazwę wikariusza sądowego, urząd wiceoficjała został zastąpiony przez urząd wikariusza sądowego pomocniczego, sędziowie prosynodalni zostali nazwani sędziami diecezjalnymi.<sup>74</sup> Ponadto statuty synodalne zaleciły powołanie radcy prawnego, którego zadaniem jest pomaganie stronom procesowym w ustalaniu tytułów prawnych nieważności małżeństwa i w prowadzeniu procesu, oraz wezwwały duszpasterzy, zwłaszcza proboszczów procesujących się stron, do ścisłej współpracy z Sądem Diecezjalnym w przeprowadzaniu pewnych czynności procesowych. Sąd Diecezjalny może bowiem zlecić proboszczom przeprowadzenie pewnych czynności procesowych, jak np. przesłuchanie świadków, napisanie opinii o przyczynie rozbitcia małżeństwa, wypełnienie formularzy świadectw kwalifikacyjnych dla świadków.<sup>75</sup> Te wszystkie działania mają się przyczynić do usprawnienia działalności Sądu Diecezjalnego w prowadzeniu procesów i wydawaniu wyroków. Po przeprowadzonej reorganizacji Sąd Diecezjalny w Tarnowie tworzyły następujące osoby: wikariusz sądowy, jego zastępca, sędzia audytor, promotor sprawiedliwości, dwóch obrońców węzła małżeńskiego, dziewięciu sędziów diecezjalnych i notariusz.<sup>76</sup> Tak więc wzrost liczby osób pracujących w Sądzie Diecezjalnym w stosunku do innych instytucji diecezjalnych był nieznaczny. Istotniejsze od wzrostu liczby osób były zmiany w stylu pracy Sądu. Chociaż IV Synod Diecezji Tarnowskiej przyjął na określenie sądu nazwę Sąd

<sup>70</sup> Kumor, jw. s. 353-354.

<sup>71</sup> Dudziak, jw. s. 43.

<sup>72</sup> Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1963, s. 28.

<sup>73</sup> Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1977, s. 69.

<sup>74</sup> IV SDT stat. 327 §1.

<sup>75</sup> Tamże stat. 328; 329.

<sup>76</sup> Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1991, s. 59.

Biskupi, to jednak w praktyce utrzymuje się dawna nazwa Sąd Diecezjalny. Większość spraw rozpatrywanych w Sądzie stanowiły sprawy z zakresu prawa małżeńskiego, a więc problem nieważności lub niedopełnienia małżeństwa.

Podsumowując można stwierdzić, że w okresie posługi biskupiej J. Ablewicza Sąd Diecezjalny w Tarnowie przystosował się do wymagań posoborowego prawodawstwa kościelnego, zarówno powszechnego jak i partykularnego, i otoczony stałą troską biskupa efektywnie spełniał swoje zadania, pomagając wiernym w uregulowaniu konfliktów sumienia w duchu prawdy, sprawiedliwości i miłości, stając się tym samym znaczącą instytucją w życiu diecezji.

#### IV. UTWORZENIE RADY KAPŁAŃSKIEJ I KOLEGIUM KONSULTORÓW

Do centralnych struktur diecezjalnych, mających wspomagać biskupa diecezjalnego w wypełnianiu jego posługi pasterskiej, należą rada kapłańska i kolegium konsultorów. Są to struktury stosunkowo młode w historii Kościoła. Ich geneza tkwi w nauce i postanowieniach Soboru Watykańskiego II. Mianowicie w *Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis”*, Sobór kieruje pod adresem biskupów postulat, aby każdy z nich w swojej diecezji utworzył radę, czyli senat prezbiterów, reprezentujący prezbiterium całej diecezji, który mógłby go wspierać swoimi radami w kierowaniu diecezją.<sup>77</sup> Ten postulat Soboru dał początek radom kapłańskim, które wkrótce po jego zakończeniu zaczęły się pojawiać w kościołach partykularnych. Równocześnie powstawanie rad kapłańskich wywołało ożywioną dyskusję wśród kanonistów i teologów na temat roli i znaczenia prezbiterium w Kościele.<sup>78</sup> Dokumenty posoborowe w dużej mierze sprecyzowały cele i zadania rady kapłańskiej w diecezji, kładąc nacisk na to, że ma ona służyć umacnianiu hierarchicznej wspólnoty między biskupem, a jego prezbiterium, opartej na jedności kapłaństwa, posługi i misji. Rada kapłańska ma potęgować braterstwo kapłanów oraz wzajemny dialog biskupa i jego prezbiterów.<sup>79</sup> Ostatecznie pozycję prawną rady kapłańskiej w diecezji określił KPK z 1983 r., który nałożył na biskupów obowiązek ustanowienia tego organu, określił jego strukturę, podał wyraźne wskazania odnośnie składu osobowego rady kapłańskiej i wyborów do niej. Kodeks nakreślił również w sposób ogólny

<sup>77</sup> „...niech mają radę, czyli senat kapłanów, reprezentujących ogół prezbiterów, który dostosowany do dzisiejszych okoliczności i potrzeb, w formie i według norm prawnych do określenia, mógłby skutecznie wspierać biskupa swoimi radami w rządzeniu diecezją”, DK, 7.

<sup>78</sup> T. Pieronek, *Rada Kapłańska wyrazem soborowej odnowy prezbiterium*, PK 12 (1969) nr 3-4 s. 3-28; W. Wójcik, *Rada Kapłańska*, AK 71 (1968) s. 221-233; M. Fąka, *Rada Kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego*, PK 21 (1978) nr 3-4 s. 41-69; J. Dyduch, *Kapituła Katedralna i Rada Kapłańska*, PK 21 (1978) nr 3-4 s. 79-99.

<sup>79</sup> *Okólnik Kongregacji do spraw Duchowieństwa z 11.04. 1970 r. — O Radach Kapłańskich*, 3-5, PPK t. 3, z. 1, 4563-4597; *Instrukcja „Ecclesiae imago”*, 203, PPK t. 6, z. 1, 10958-10959.

zadania rady kapłańskiej i jej stosunek do biskupa diecezjalnego, akcentując jej doradczy charakter. Wreszcie KPK określił w sposób ogólny kadencję rady kapłańskiej oraz zalecił, aby miała ona właściwy sobie statut, zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego, uwzględniający normy wydane w tej sprawie przez konferencję episkopatu. Statut ma bardziej szczegółowo sprecyzować: skład, kadencję i zadania rady kapłańskiej.<sup>80</sup>

W diecezji tarnowskiej bp J. Ablewicz ustanowił Radę Kapłańską stosunkowo późno, w porównaniu z innymi diecezjami, bo dopiero w 1981 r. Powołał on natomiast do życia już w 1969 r. diecezjalną Radę Duszpasterską, która, jak mawiał, służy mu także pomocą w kierowaniu diecezją. Ustanowienie Rady Kapłańskiej zbiegło się w czasie z rozpoczęciem IV Synodu Diecezji Tarnowskiej. Dekret ustanawiający Radę Kapłańską został opublikowany 8 września 1981 r. Wkrótce potem, 29 września, bp J. Ablewicz ogłosił tymczasowy *Statut Rady Kapłańskiej* i *Regulamin wyborów*. Zarówno *Statut* jak i *Regulamin* miały obowiązywać przez okres czterech lat. W *Statucie* został określony sposób powołania Rady Kapłańskiej, jej skład osobowy i zasady działania. Dosyć szczegółowo zostały wyliczone zadania Rady Kapłańskiej, a więc utrzymywanie stałego kontaktu między biskupem a kapłanami pracującymi w diecezji, doradzanie biskupowi w sprawach dotyczących pracy duszpasterskiej i dobra całej diecezji, takich jak: tworzenie i znoszenie parafii, zabezpieczenia materialnego kapłanów chorych i emerytów, budzenie wśród kapłanów ducha odpowiedzialności za całą wspólnotę diecezjalną, ożywianie formacji duchowej i intelektualnej kapłanów. *Statut* określił skład osobowy Rady, na czele której stoi biskup diecezjalny. Rada miała się składać z wikariuszy generalnych oraz trzydziestu kapłanów pochodzących częściowo z urzędu, częściowo z nominacji biskupa i częściowo z wyborów. Odnośnie sposobu działania Rady Kapłańskiej *Statut* postanawiał, że będzie ona odbywać corocznie dwa zwyczajne posiedzenia: na wiosnę i jesienią. Rada będzie posiadać Sekretariat, który w porozumieniu z biskupem przygotowuje porządek obrad, sporządza protokół z obrad oraz przyjmuje i porządkuje wnioski nadesłane przez członków Rady i innych kapłanów do rozpatrzenia. Następnie *Statut* określił, że Rada wypowiada się bezwzględną większością głosów w obecności przynajmniej połowy swoich członków. Głosowanie w sprawach personalnych miało być tajne, w innych sprawach jawne, przez podniesienie ręki. Rada dla dokładniejszego zbadania pewnych spraw może powoływać komisje, do których, w charakterze rzeczoznawców, mogą wchodzić również kapłani nie należący do Rady.<sup>81</sup>

*Regulamin* wyborów do Rady Kapłańskiej w 22 punktach szczegółowo precyzował skład Rady Kapłańskiej, która miała się składać z wikariuszy generalnych, kanoników Kapituły Katedralnej, pięciu kapłanów z nominacji biskupa i osiemnastu kapłanów z wyborów. Następnie *Regulamin* podawał liczbę okręgów

<sup>80</sup> KPK kan. 495-501.

<sup>81</sup> *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Tarnowskiej*, Cur 131 (1981) s. 230-231.



wyborczych, określał komu przysługuje czynne i bierne prawo wyborcze, określał szczegółowo skład i zadania komisji wyborczych, sposób przeprowadzenia wyborów i ogłoszenia ich wyników oraz sposób obsadzania wakujących miejsc w Radzie, jeśli by takie powstały w czasie trwania kadencji.<sup>82</sup> Dnia 2 października tegoż roku bp J. Ablewicz wydał dekret o przeprowadzeniu wyborów do Rady Kapłańskiej.<sup>83</sup> Pierwsze wybory do Rady Kapłańskiej w diecezji tarnowskiej odbyły się w osiemnastu okręgach wyborczych w dniach od 9 do 20 listopada. Ostatecznie pierwsza Rada Kapłańska ukonstytuowała się w następującym składzie: dziewięciu członków z urzędu, pięciu z nominacji i osiemnastu z wyborów w tym: dziewięciu proboszczów, siedmiu wikariuszy, jeden emeryt i jeden pracownik Kurii Diecezjalnej.<sup>84</sup> Tak więc Rada Kapłańska stała się reprezentatywna dla ogółu duchowieństwa diecezjalnego.

W czasie trwania I kadencji Rady Kapłańskiej miały miejsce obrady IV Synodu Diecezjalnego, który na nowo określił strukturę Rady i jej zadania. Efektem pracy Synodu był nowy *Statut Rady Kapłańskiej* połączony ze *Statutem Kolegium Konsultorów*. Nowy *Statut*, złożony z 10 artykułów, zawierał w stosunku do poprzedniego istotne zmiany. Przede wszystkim powiększał skład liczbowy Rady do 50 osób. Tylko połowa miała pochodzić z wyborów, przy czym większość wybranych mieli stanowić proboszczowie. Na nowo zostali określone członkowie Rady z urzędu. Zostali nimi: wikariusze generalni, wikariusz sądowy, rektor Seminarium, kanclerz Kurii Diecezjalnej i proboszcz parafii katedralnej. Utracili więc członkostwo z urzędu kanonicy Kapituły Katedralnej. Wzrosła w znaczny sposób liczba członków z nominacji biskupa diecezjalnego. Nowy *Statut* przedłużał kadencję Rady do lat pięciu. Jeśli chodzi o zadania Rady, *Statut* w artykule szóstym wyliczał zgodnie z KPK siedem przypadków, w których biskup jest zobowiązany do wysłuchania opinii Rady Kapłańskiej, nic już nie wspominając o zadaniach zawartych w poprzednim *Statucie*.<sup>85</sup>

Wybrana w 1985 r. druga Rada Kapłańska składała się z 37 kapłanów, w tym: siedmiu z urzędu, osiemnastu z wyborów, wśród których było: trzynastu proboszczów, trzech wikariuszy, jeden rezydent i jeden pracownik Sądu Diecezjalnego.<sup>86</sup> Ten skład różnił się więc w sposób wyraźny od poprzedniego. Uwagę zwraca bardzo wyraźny spadek liczby wikariuszy obecnych w Radzie Kapłańskiej.

W październiku 1988 r. została wyłoniona trzecia Rada Kapłańska z kadencją na lata 1988-1993. Jej kadencja została przerwana w 1990 r. ze względu na śmierć abpa J. Ablewicza. Rada składała się z 42 członków: siedmiu z urzędu, czternastu z nominacji i dwudziestu jeden z wyboru. Wśród wybranych było

---

<sup>82</sup> *Regulamin wyborów*, tamże s. 231-233.

<sup>83</sup> Tamże s. 234.

<sup>84</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1983*, s. 43-44.

<sup>85</sup> *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów*, IV SDT, s. 297-298.

<sup>86</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1987*, s. 44-45.

dwunastu proboszczów, sześciu wikariuszy, dwóch emerytów i jeden przedstawiciel Seminarium Duchownego. Wśród członków nominowanych było jedenastu proboszczów, jeden profesor Seminarium Duchownego, jeden pracownik Kurii Diecezjalnej i jeden przedstawiciel duchowieństwa zakonnego.<sup>87</sup> Pierwsze posiedzenie tej Rady Kapłańskiej odbyło się 18 kwietnia 1989 roku i było poświęcone tworzeniu nowych parafii i budowie nowych kościołów.<sup>88</sup>

Tak więc w ciągu około dziesięciu lat swojego istnienia i trzech kolejnych kadencji Rada Kapłańska w diecezji tarnowskiej stawiała powoli pierwsze kroki, stając się z biegiem lat strukturą coraz bardziej obecną w życiu diecezji, podejmując niełatwe zadanie wspomagania biskupa w kierowaniu diecezją. Dość znaczną rolę odegrała w okresie obrad IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, przyczyniając się zwłaszcza do wypracowania nowych form pomocy dla kapłanów chorych i emerytów oraz innych, będących w trudnej sytuacji materialnej. Miała również znaczący wpływ na tworzenie nowych parafii i dekanatów. Niewątpliwie zasługą bpa J. Ablewicza było samo ustanowienie Rady Kapłańskiej i nadanie jej ram organizacyjno-prawnych w postaci statutu i regulaminu.

Z Radą Kapłańską jest ściśle związane Kolegium Konsultorów, które jest organem całkowicie nowym w strukturach diecezjalnych. Zostało wprowadzone przez nowy KPK, który poleca, aby biskup diecezjalny spośród członków rady kapłańskiej powołał kolegium konsultorów, na okres pięciu lat do zadań określonych przez prawo.<sup>89</sup> Kolegium konsultorów ma być organem liczącym od 6 do 12 członków. Jego zadaniem jest ściślejsza współpraca z biskupem diecezjalnym poprzez wyrażanie opinii lub zgody w stosunku do niektórych aktów administracyjnych podejmowanych przez biskupa. W przeciwieństwie do rady kapłańskiej, kolegium konsultorów wykonuje swoje funkcje, również w okresie wakansu stolicy biskupiej, co więcej, jego ważnym zadaniem jest wybór tymczasowego administratora diecezji.<sup>90</sup> Te uprawnienia mają na celu zachowanie ciągłości rządów w diecezji.

Bp J. Ablewicz, dekretem z dnia 31 grudnia 1986 r., ustanowił Kolegium Konsultorów Diecezji Tarnowskiej, złożone z dziewięciu członków.<sup>91</sup> IV Synod Diecezji Tarnowskiej przyjął statut Kolegium Konsultorów, złączony organicznie ze *Statutem Rady Kapłańskiej*. Statut ten, trzymając się ściśle norm KPK, wylicza zadania i uprawnienia Kolegium Konsultorów, zwłaszcza w przypadku wakansu stolicy biskupiej.<sup>92</sup>

<sup>87</sup> *Rada Kapłańska Diecezji Tarnowskiej (1988-1993)*, Cur 138 (1988) s. 597-598.

<sup>88</sup> *Posiedzenie Rady Kapłańskiej w Tarnowie*, Cur 139 (1989) s. 422.

<sup>89</sup> KPK kan. 502.

<sup>90</sup> Por. S z t a f r o w s k i, jw. t. 2, s. 179. Wyczerpująco to zagadnienie ujmuje J. D u d z i a k w artykule *Kolegium Konsultorów, jego struktura organizacyjna i zadania*”, TarnStT 10/2 (1987) s. 389-401.

<sup>91</sup> Cur 137 (1987) s. 125.

<sup>92</sup> *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów*, IV SDT, s. 297-298, artykuły 2, 7, 8, 9.

## V. UTWORZENIE RADY DUSZPASTERSKIEJ

Równie nowym organem w strukturze Kościoła partykularnego jest rada duszpasterska. Powołanie takiej rady na szczeblu diecezjalnym, złożonej z kapłanów, zakonników i osób świeckich zalecił Sobór Watykański II w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”* Według tego dekretu zadaniem rady duszpasterskiej jest śledzenie i analizowanie tego wszystkiego, co ma związek z działalnością duszpasterską oraz wyciąganie z tego praktycznych wniosków.<sup>93</sup> Motu proprio Pawła VI *Ecclesiae sanctae* z 1966 r. ponownie zaleciło biskupom tworzenie w swoich diecezjach rad duszpasterskich.<sup>94</sup>

Odpowiadając na wezwanie Soboru i Papieża, bp J. Ablewicz już w 1969 r. powołał Radę Duszpasterską Diecezji Tarnowskiej. Część członków Rady pochodziła z nominacji, a część z wyborów dokonanych przez kapłanów i siostry zakonne. Na dzień wyborów Biskup skierował specjalną odezwę do kapłanów i sióstr zakonnych.<sup>95</sup> Same wybory, połączone z uroczystym nabożeństwem do Ducha Świętego, miały bogatą oprawę liturgiczną. Wyborów dokonano według następującej zasady. W każdym dekanacie pracujący tam kapłani wybrali jednego swojego przedstawiciela. Ponadto wszyscy kapłani zakonnicy pracujący w diecezji wybrali dwóch swoich przedstawicieli, zaś wszystkie siostry zakonne z terenu diecezji wybrały dwie swoje przedstawicielki. Ośmiu członków mianowanych przez biskupa było kapłanami. Tak więc w pierwszej Radzie Duszpasterskiej nie byli wogóle reprezentowani wierni świeccy. Rada została potraktowana jako organ doradczy Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej.<sup>96</sup> Według tych samych kryteriów została wyłoniona Rada Duszpasterska w 1973 r. Jej kadencję określono na trzy lata.<sup>97</sup>

Nowego impulsu dla rozwoju diecezjalnych rad duszpasterskich dostarczył *Okólnik* Kongregacji dla spraw Duchowieństwa o radach duszpasterskich z 1972 r. *Okólnik* ten podkreślał, że rada powinna być reprezentatywna dla całej diecezji, złożona nie tylko z kapłanów, ale również z osób zakonnych pracujących w duszpasterstwie oraz osób świeckich zaangażowanych w duszpasterstwo. Co więcej, *Okólnik* sugerował, aby świeccy w tej radzie stanowili większość. *Okólnik* z naciskiem podkreślał, że rada ma mieć charakter jedynie doradczy, oraz ma służyć jako diecezjalne forum wymiany doświadczeń duszpasterskich.<sup>98</sup> Nowy KPK uwzględniając zasady zawarte w *Okólniku*, samo ustanowienie rady dusz-

<sup>93</sup> DB 27.

<sup>94</sup> PPK t. 1, z. 1, 76.

<sup>95</sup> *Odezwa Biskupa Tarnowskiego na dzień wyborów do Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej*, Cur 119 (1969) s. 229-230.

<sup>96</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1972*, s. 45.

<sup>97</sup> *Dekret o powołaniu Rady Duszpasterskiej z 6.10.1973 r.*, Cur 123 (1973) s. 221-222.

<sup>98</sup> *Okólnik Kongregacji dla spraw Duchowieństwa o Radach Duszpasterskich*, Cur 128 (1978) s. 39-45.

pasterskiej pozostawił fakultatywnej decyzji poszczególnych biskupów diecezjalnych.<sup>99</sup> IV Synod Diecezji Tarnowskiej opracował na nowo *Statut Rady Duszpasterskiej*. Według *Statutu* zadaniem Rady Duszpasterskiej jest: projektowanie ogólnego kierunku pracy duszpasterskiej w diecezji, ukazywanie aktualnych metod apostołatu i ocena pracy Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej.<sup>100</sup> Uwzględniając sugestie prawodawstwa powszechnego, *Statut* postanowił, że Rada będzie się składać nie tylko z przedstawicieli kapłanów diecezjalnych i zakonnych oraz siostr zakonnych, jak było dotychczas, ale również z przedstawicieli katolików świeckich. Według *Statutu* członkowie Rady pochodzą częściowo z nominacji biskupa diecezjalnego, a częściowo z wyboru. Biskup mianuje sześciu członków, kapłani diecezjalni i zakonni wybierają po dwóch swoich przedstawicieli w każdym okręgu wyborczym, siostry zakonne wybierają przynajmniej trzy swoje przedstawicielki, świeccy są reprezentowani przynajmniej przez dziesięć osób. Wybory do Rady odbywają się według *Regulaminu* zatwierdzonego przez biskupa diecezjalnego.<sup>101</sup> Kadencja Rady trwa pięć lat, może być jednak z ważnej przyczyny przedłużona przez biskupa diecezjalnego na określony czas.<sup>102</sup> Tak więc *Statut* wprowadzając w skład Rady katolików świeckich, w dalszym ciągu zachowywał przewagę duchowieństwa. Nie precyzował również, w jaki sposób będą wybierani do Rady katolicy świeccy. Według tych nowych zasad została ustanowiona Rada Duszpasterska w 1988 r. Była ona organem dosyć licznym, bo złożonym z 72 osób z których: pięć wchodziło z urzędu (byli to trzej wikariusze generalni i dwóch referentów Wydziału Duszpasterskiego), czterdziestu dwóch wybranych przedstawicieli duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, trzy wybrane przedstawicielki siostr zakonnych, dwanaście osób z nominacji biskupa (sami kapłani) i dziesięć osób świeckich mianowanych przez biskupa na wniosek Wydziału Duszpasterskiego. Kadencja tej Rady miała trwać do 1993 r.<sup>103</sup> Jej działalność uległa przerwaniu w związku ze śmiercią abpa J. Ablewicza w 1990 r.

Podsumowując trzeba stwierdzić, że Rada Duszpasterska będąca stosunkowo młodym, bo posoborowym organem w strukturze Kościoła diecezjalnego, zajęła ważne miejsce w życiu diecezji tarnowskiej. W ciągu 21 lat swojego istnienia, ciesząc się bacznością opieką ze strony biskupa diecezjalnego, krok po kroku, w czasie kolejnych kadencji wypracowywała swoją pozycję jako najbliższego organu doradczego biskupa w zakresie duszpasterstwa ogólnodiecezjalnego. W tym samym okresie czasu okrzepła ona pod względem organizacyjnym, otrzymując statut precyzujący jej cele, zadania, metody pracy, skład osobowy i kadencje. Ważną rolę odegrała w czasie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej,

<sup>99</sup> KPK kan. 511.

<sup>100</sup> *Statut Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej*, IV SDT, s. 299-300.

<sup>101</sup> *Regulamin wyborów*, Cur 131 (1981) s. 236-238.

<sup>102</sup> *Statut Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej*, art. 7.

<sup>103</sup> *Rada Duszpasterska Diecezji Tarnowskiej (1988-1993)*, Cur 138 (1988) s. 598-599.

wpływając znacząco na kształt wielu dokumentów synodalnych.<sup>104</sup> Będąc w miarę reprezentatywnym forum ogółu duchowieństwa i osób zakonnych, nie zdołała jednak w pełni objąć i zaangażować katolików świeckich i wykorzystać ich doświadczenie, co w pewnej mierze zubożyło jej dorobek. Tak więc Rada Duszpasterska Diecezji Tarnowskiej ukształtowała się w omawianym okresie nieco inaczej niż to sugerowało powszechne prawodawstwo kościelne i praktyka innych kościołów partykularnych.

## VI. KAPITUŁA KATEDRALNA

Do bliskich współpracowników biskupa w zarządzie diecezją należy również kapituła katedralna, czyli kolegium kapłanów, których zadaniem jest sprawowanie bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele katedralnym, oraz wypełnianie innych zadań zleconych jej przez prawo kościelne lub przez biskupa diecezjalnego.<sup>105</sup> Kapituła katedralna jest strukturą diecezjalną, posiadającą wielowiekową tradycję. KPK z 1917 r. nazywał ją senatem biskupa i zapewniał jej znaczny wpływ na kierowanie diecezją. Ponadto kapituła posiadała prawo wyboru wikariusza kapitulnego, który kierował diecezją w czasie „sede vacante”.<sup>106</sup> Jednakże Sobór Watykański II w *Dekrecie o życiu i posłudze kapłanów „Presbyterorum ordinis”* tytuł senatu i rady biskupa przyznał radzie kapłańskiej.<sup>107</sup> W okresie posoborowym rola kapituły w zarządzie diecezją ulegała ciągłemu zmniejszaniu, proporcjonalnie do wzrostu znaczenia rady kapłańskiej i wyłanianego spośród niej kolegium konsultorów. Chociaż nowy KPK postanawia, że konferencja episkopatu może zarządzić, aby kapituła katedralna wykonywała funkcje kolegium konsultorów,<sup>108</sup> to jednak Konferencja Episkopatu Polski zdecydowała, że w Polsce taka praktyka nie będzie stosowana.

Tarnowska Kapituła Katedralna powstała równocześnie z utworzeniem diecezji tarnowskiej. Bulla papieża Piusa VI *In suprema beati Petri cathedra* z 13 marca 1786 r., powołująca do istnienia diecezję tarnowską, ustanawiała również Kapitułę Katedralną w Tarnowie, złożoną z trzech prałatur i czterech kanonii gremialnych. Prawie od początku istnienia Kapituły, kolejni pasterze diecezji tarnowskiej podejmowali starania o zwiększenie liczby kanonii. Niestety, te wysiłki nie przynosiły żadnych efektów.<sup>109</sup> Dopiero w latach pasterzowania bpa J. Ablewicza Kapituła Katedralna w Tarnowie uległa znacznemu powiększeniu. W 1968 r. zwrócił się on, z prośbą do Kongregacji dla spraw Duchowieństwa

<sup>104</sup> *Kalendarium IV Synodu*, IV SDT, s. 311-323.

<sup>105</sup> KPK kan. 503.

<sup>106</sup> E. Sztafrowski, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977, s. 96.

<sup>107</sup> DK 7.

<sup>108</sup> Kan. 502.

<sup>109</sup> K u m o r, jw. s. 381-386.

o utworzenie w Kapitułe tarnowskiej czwartej prałatury, nazwanej archidiakonią i dwóch nowych kanonii gremialnych. Prosił też, by do Kapituły mógł powoływać również proboszczów, ze względu na to, że w okresie powojennym Kapituła utraciła swoje dotychczasowe uposażenie materialne. Kongregacja dekretem *Episcopus Tarnoviensis* z 5 listopada 1968 r. pozytywnie odpowiedziała na tę prośbę. W wykonaniu tego dekretu, na mocy uprawnienia Stolicy Apostolskiej Biskup Tarnowski dekretem z 10 stycznia 1969 roku utworzył w Kapitułe godność „prałata archidiakona”, oraz ustanowił dwie nowe kanonie gremialne.<sup>110</sup> Od tego czasu Kapituła Katedralna w Tarnowie obejmuje cztery prałatury (prepozyt, dziekan, archidiakon, scholastyk), sześć kanonii gremialnych i dziesięć kanonii honorowych.<sup>111</sup> Ponieważ stanowiska w Kapitułe są dożywotnie, ważną rolę odgrywało prawo do ich obsady. Początkowo biskupi tarnowscy mieli dość ograniczony wpływ na obsadę Kapituły. Według statutów kapitulnych z 1936 r., Stolica Apostolska obsadzała w Kapitułe godności prałackie, zaś kanonie gremialne obsadzał biskup.<sup>112</sup> Dopiero papież Paweł VI w motu proprio *De episcoporum muneribus* z 1966 r. przekazał biskupom diecezjalnym obsadę wszystkich stanowisk kościelnych w diecezji, dotychczas zarezerwowanych Stolicy Apostolskiej.<sup>113</sup> Tak więc dopiero bp J. Ablewicz był pierwszym biskupem tarnowskim, który miał pełny wpływ na obsadę całej Kapituły Katedralnej.

Aż do roku 1966, to jest do czasu wydania przez Pawła VI motu proprio *Ecclesiae sanctae*, Kapituła tarnowska pełniła funkcję proboszcza parafii katedralnej, chociaż duszpasterstwo w jej imieniu sprawował jeden z jej członków, jako tak zwany „wikariusz aktualny”.<sup>114</sup> Ponieważ wspomniany dokument wprowadził formalny zakaz łączenia parafii z kapitułą, również biskup tarnowski dokonał rozdzielenia Kapituły i parafii katedralnej. Dotychczasowy wikariusz aktualny z ramienia Kapituły został przemianowany na proboszcza parafii katedralnej.<sup>115</sup>

Powołanie w 1981 r. Rady Kapłańskiej, a następnie w 1986 r. Kolegium Konsultorów wpłynęło na formalne ograniczenie roli Kapituły w rządzeniu diecezją. Tytuł senatu biskupa, jakim cieszyła się Kapituła Katedralna, przeszedł na Radę Kapłańską, zaś większość jej uprawnień jurysdykcyjnych przejęło Kolegium Konsultorów. IV Synod Diecezji Tarnowskiej zalecił Kapitułe w tej zmienionej sytuacji przepracowanie swojego statutu,<sup>116</sup> co jednak do śmierci bpa J. Ablewicza nie nastąpiło. Chociaż formalnie rola Kapituły w życiu diecezji uległa zmniejszeniu, sprowadzając się przede wszystkim do funkcji liturgicznych, to jednak jej członkowie, piastując ważne urzędy kościelne, odgrywali dużą rolę

<sup>110</sup> Tamże s. 386-387.

<sup>111</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1972*, s. 37-38.

<sup>112</sup> *Statuta Capituli Cathedralis Tarnoviensis*, Tarnów 1936, s. 7.

<sup>113</sup> PPK t. 1, z. 1, s. 81.

<sup>114</sup> F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, Opole 1957, t. 1, s. 595-596.

<sup>115</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1967*, s. 338.

<sup>116</sup> IV SDT, stat. 334 §2.

w diecezji. I tak w 1987 r. członkami Kapituły byli między innymi: wszyscy wikariusze generalni, kanclerz Kurii, rektor Seminarium Duchownego, proboszcz parafii katedralnej. Również w powołanym w 1986 r. Kolegium Konsultorów, na dziewięciu członków, aż ośmiu należało do Kapituły Katedralnej.<sup>117</sup>

Reasumując, należy zauważyć, że w okresie pasterzowania bpa J. Ablewicza dokonana się zasadnicza zmiana funkcji Kapituły Katedralnej w życiu diecezji. Zmiana ta nie nastąpiła gwałtownie, lecz stopniowo i była zgodna z kierunkiem zmian wytyczonych przez posoborowe prawodawstwo kościelne. Chociaż sama Kapituła została utrzymana, a nawet co do liczby członków znacznie powiększona, to jednak jej poprzednie, istotne zadania, przejęła Rada Kapłańska i związane z nią ściśle Kolegium Konsultorów

## VII. UTWORZENIE CARITAS DIECEZJI TARNOWSKIEJ

Najmłodszą instytucją o zasięgu ogólnodiecezjalnym, jaka powstała za rządów bpa J. Ablewicza jest Caritas Diecezji Tarnowskiej.

Do istoty posłannictwa zleconego Kościołowi przez Chrystusa należy również praktykowanie miłosierdzia chrześcijańskiego. Aby ta działalność była skuteczna, powinna posiadać zorganizowane formy mające instytucjonalny i trwały charakter. Kościół w ciągu wieków tworzył takie instytucje, które skupiały wysiłki jego członków na polu charytatywnym. Taką organizacją w Polsce była Caritas. Niestety władze komunistyczne w 1950 r. odebrały Kościołowi organizację Caritas i ustanowiły jej przymusowy, narzucony przez siebie zarząd.<sup>118</sup> To spowodowało, że działalność charytatywna Kościoła została bardzo utrudniona.

W diecezji tarnowskiej w ramach Kurii Diecezjalnej istniał Referat Dobroczynności Chrześcijańskiej, który koordynował działalność charytatywną w skali diecezji. Działalność ta uległa wyraźnemu ożywieniu w okresie stanu wojennego (1981-1983), gdy wiele ludzi, z więźniami politycznymi na czele, znalazło się w skrajnej potrzebie. Ustawa z 17 maja 1989 r., o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w PRL, dawała Kościołowi prawo do powołania Polskiej Caritas, jako instytucji o zasięgu krajowym i Caritas Diecezji dla poszczególnych diecezji dla prowadzenia działalności charytatywnej.<sup>119</sup> Korzystając z tej możliwości Biskup Tarnowski dekretem z 8 grudnia 1989 r. powołał Caritas Diecezji Tarnowskiej.<sup>120</sup> W lutym 1990 r. miały miejsce kongregacje rejonowe duchowieństwa w większych ośrodkach diecezji, na których zapoznano ogół księży z celami i zasadami działalności tej nowej instytucji, w zmienionej sytuacji społeczno-politycznej, jaka wytworzyła się w Polsce po obaleniu komuni-

<sup>117</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1987*, s. 39, 43.

<sup>118</sup> P. Kądziela, *Kościół, a państwo w Polsce 1945-1965*, Wrocław 1990, s. 38-39.

<sup>119</sup> Artykuły: 38, 39, 40 wymienionej ustawy, zob. Cur 141 (1991) s. 285-286.

<sup>120</sup> *Dekret o powołaniu Caritas Diecezji Tarnowskiej*, Cur 140 (1990) s. 274.

znu i oczekiwaniami, jakie społeczeństwo, a zwłaszcza jego uboższa część, żywiło w stosunku do Kościoła, licząc na jego pomoc w swojej trudnej sytuacji materialnej.<sup>121</sup>

Aby usprawnić działalność Caritas, abp J. Ablewicz wydał 20 marca 1990 r. dekret powołujący okręgi Caritas w diecezji tarnowskiej. Ogółem utworzono 13 okręgów obejmujących teren całej diecezji. Każdy okręg obejmował obszar od dwóch do czterech dekanatów. Na czele okręgów stanęli prezesi. Zostali nimi mianowani kapłani, znani z uprzedniej działalności charytatywnej w swoich parafiach.<sup>122</sup> Ostatnim aktem prawnym konstytuującym istnienie Caritas było nadanie jej *Statutu*, co nastąpiło 25 marca 1990 r. Warto zauważyć, że zatwierdzenie tego statutu było ostatnim aktem jursydycyjnym abpa J. Ablewicza. *Statut* ten w 39 artykułach przedstawia najpierw nazwę, charakter prawny i teren działania Caritas. Następnie w wyczerpujący sposób omawia cele, zadania, sposoby i środki działania tej instytucji. W dalszych artykułach przedstawia organizację Zarządu Diecezjalnego Caritas i jego uprawnienia. Mówi także o strukturze rejonowej, złożonej z okręgów oraz o podstawowych jednostkach organizacyjnych Caritasu, jakimi są parafialne oddziały. Jako specyficzną jednostkę organizacyjną *Statut* wymienia koło środowiskowe, które ma mobilizować do zadań charytatywnych określone środowisko, na przykład młodzież akademicką. W końcowych artykułach *Statut* mówi o święcie patronalnym tej organizacji, oraz o symbolach i znakach, które przysługują Caritas.<sup>123</sup>

Tak więc, dzięki tym wysiłkom prawno-organizacyjnym zostały w diecezji tarnowskiej stworzone trwałe instytucjonalne podstawy pod uporządkowaną i skuteczną działalność charytatywną, która stała się prawdziwą pasją tarnowskiego pasterza w jego ostatnim okresie życia. Niestety, ciężka choroba i śmierć przerwała te energiczne wysiłki i działania.

## VIII. ROZWÓJ SIECI DEKANALNEJ

Strukturą pośrednią w organizacji Kościoła partykularnego jest dekanat, nazywany także wikariatem rejonowym. Jest to zespół kilku sąsiadujących ze sobą parafii, którego celem jest wsparcie działalności duszpasterskiej przez wspólne działania.<sup>124</sup> Na czele dekanatu stoi dziekan. Jest on przedstawicielem biskupa diecezjalnego w terenie. Prawa i obowiązki dziekana w sposób ogólny wylicza KPK.<sup>125</sup> Natomiast szczegółowo te zadania określa prawo partykularne. W diecezji tarnowskiej zakres uprawnień dziekana regulowały statuty kolejnych

<sup>121</sup> S. Budzik, *Miłosierni miłosierdzia dostąpią*, Cur 140 (1990) s. 512-520.

<sup>122</sup> *Dekret powołujący okręgi Caritas w Diecezji Tarnowskiej*, Cur 140 (1990) s. 511.

<sup>123</sup> *Statut Caritas Diecezji Tarnowskiej*, Cur 141 (1991) s. 47-53.

<sup>124</sup> KPK kan. 374 §2.

<sup>125</sup> Kan. 555 i 556.



synodów diecezjalnych. IV Synod Diecezji Tarnowskiej poświęca dziekanom aż 14 statutów, w których szczegółowo wylicza ich prawa i obowiązki takie jak: troska o prawidłową organizację pracy duszpasterskiej w dekanacie, o dyscyplinę duchownych, o należyte funkcjonowanie życia liturgicznego, o sprawne zarządzanie majątkiem kościelnym. Aby wypełnić te zadania dziekan ma obowiązek corocznie wizytować wszystkie parafie swojego dekanatu, oraz towarzyszyć biskupowi w czasie wizytacji kanonicznej.<sup>126</sup> Oprócz dziekana, prawo partykularne diecezji tarnowskiej wymienia jeszcze wicedziekana i notariusza jako jego współpracowników. Zadaniem wicedziekana jest wspomaganie dziekana w jego różnorodnych obowiązkach. Szczególnym zadaniem wicedziekana jest opieka nad kapłanami chorymi i innymi, potrzebującymi pomocy.<sup>127</sup> Zadaniem notariusza jest sporządzanie protokółów z kongregacji dekanalnych i innych wspólnotowych działań podejmowanych przez kapłanów danego dekanatu oraz pełnienie obowiązków dekanalnego duszpasterza rodzin.<sup>128</sup> Ponieważ rolą jaką spełnia dziekan i jego współpracownicy ma przede wszystkim charakter pastoralny,<sup>129</sup> dlatego podział diecezji na dekanaty musi w pierwszym rzędzie uwzględniać to kryterium, chociaż pewną rolę odgrywają tutaj także uwarunkowania historyczne, związane ze zmianami świeckich granic administracyjnych czy rozwojem miast.<sup>130</sup>

W początkach pasterzowania bpa J. Ablewicza diecezja tarnowska liczyła 32 dekanaty.<sup>131</sup> Wzrost liczby placówek duszpasterskich, jak również wzrost liczby kapłanów i wiernych oraz chęć usprawnienia zarządu kościelnego w diecezji, wpłynęły na zmiany w organizacji dekanalnej, zwłaszcza, że te zmiany nie wymagały uzgodnienia z władzami państwowymi i biskup mógł je dokonywać w sposób całkowicie niezależny. Pierwsze zmiany w organizacji dekanalnej diecezji nastąpiły w 1968 r. W związku z szybkim wzrostem ludności Tarnowa bp J. Ablewicz dekretem z 8 grudnia 1968 r. zniósł dekanaty Tarnów Miasto i Tarnów Zamiejski i na ich miejsce utworzył dekanaty Tarnów Wschód i Tarnów Zachód.<sup>132</sup> Z podobnych przyczyn dekretem z 13 grudnia 1969 r. dokonał podziału dotychczasowego dekanatu Nowy Sącz na dwa nowe: Nowy Sącz Północ i Nowy Sącz Południe. Do dekanatu Nowy Sącz Południe dołączono dwie parafie z dekanatu grybowskiego (Królowa Górna, Mogilno).<sup>133</sup> Ze względu na warunki komunikacyjne, aby ułatwić kontakty duszpasterskie dekretem z tego samego dnia, zniósł dekanat Wielopole Skrzyńskie i włączył jego 5 parafii (Brzeziny, Łączki Kucharskie, Mała, Niedźwiada, Wielopole Skrzyńskie) do

<sup>126</sup> IV SDT stat. od 363 do 376.

<sup>127</sup> Tamże stat. 377, 378, 379.

<sup>128</sup> Tamże stat. 380, 381, 382.

<sup>129</sup> J. G u c w a, *Rola dziekana i jego współpracowników w dekanacie*, Cur 127 (1977) s. 259-270.

<sup>130</sup> K u m o r, jw. s. 259-270.

<sup>131</sup> *Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1963*, s. 33-34.

<sup>132</sup> Cur 120 (1970) s. 138.

<sup>133</sup> Tamże s. 139.

dekanatu ropczyckiego, a 3 dalsze (Bystra, Nockowa, Zagorzyce) do nowo utworzonego dekanatu Sędziszów Małopolski, który ponad to objął 6 parafii odłączonych od dekanatu ropczyckiego (Będziemyśl, Czarna Sędziszowska, Góra Ropczycka, Sędziszów Małopolski, Witkowice, Ocieka). Oprócz tego jedna parafia z dekanatu dębickiego (Lubzina) została przyłączona do dekanatu ropczyckiego. Tak więc w wyniku tych zmian, został gruntownie zrekonstruowany dekanat ropczycki i utworzony nowy dekanat sędziszowski.<sup>134</sup> Następne zmiany w organizacji dekanalnej nastąpiły w 1973 r. Dekretem z 1 maja został wydzielony, z rozległego dekanatu limanowskiego, nowy dekanat Ujanowice.<sup>135</sup>

Tak ukształtowany podział diecezji na dekanaty przetrwał 12 lat. Dalsze zmiany w organizacji dekanalnej miały miejsce dopiero w 1985 r., w związku z wprowadzaniem w życie postanowień IV Synodu Diecezji Tarnowskiej oraz szybkim wzrostem liczby parafii. Na mocy dekretu z 29 października 1985 r. dokonano reorganizacji sieci dekanalnej w Tarnowie, tworząc na miejsce dwóch dotychczasowych dekanatów tarnowskich trzy nowe o zmienionych nazwach i granicach: Tarnów Centrum, Tarnów Wschód i Tarnów Zachód. Do dekanatu Tarnów Zachód włączono również dwie parafie z dekanatu tuchowskiego (Pleśna, Rzuchowa), natomiast z dekanatu Tarnów Wschód wyłączono parafię Trzemesna, wcielając ją do dekanatu tuchowskiego.<sup>136</sup> Dekretem z 3 czerwca 1986 r. zostały utworzone dwa nowe dekanaty: Gorlice Północ i Gorlice Południe, w miejsce zniesionego dekanatu gorlickiego. Do dekanatu Gorlice Północ została dołączona jedna parafia z dekanatu bieckiego (Kwiatonowice) i jedna parafia z dekanatu grybowskiego (Szalowa), do dekanatu zaś Gorlice Południe zostały dołączone dalsze 3 parafie z dekanatu grybowskiego (Łosie, Uście Gorlickie, Wysowa). Tak więc dekanat grybowski uległ w wyniku tych zmian znacznemu zmniejszeniu. Jako cel tej reorganizacji dekret podawał usprawnienie pracy duszpasterskiej.<sup>137</sup> W tym samym roku 1986, dekretem z 10 października, został zniesiony dekanat mielecki, a na jego miejsce utworzono dwa nowe dekanaty: Mielec Południe i Mielec Północ. Do dekanatu Mielec Północ dołączono jeszcze dwie parafie z dekanatu baranowskiego (Górki, Borowa).<sup>138</sup> Wydany w tym samym dniu drugi dekret powoływał do istnienia nowy dekanat Piwniczna i dokonywał rekonstrukcji dekanatu Stary Sącz. Dekanat Piwniczna objął 9 parafii z dotychczasowego dekanatu starosądeckiego (Głębokie, Łomnica Zdrój, Piwniczna Kosarzyska, Piwniczna Zdrój, Przysietnica, Rytro, Wierchomla Wielka, Żegiestów, Żegiestów Zdrój) oraz z dekanatu krynickiego parafię Milik. Do dekanatu starosądeckiego przyłączono 3 parafie z dekanatu łąckiego (Brzezna, Olszanka, Podgradzie). Również te zmiany miały na celu usprawnienie pracy

<sup>134</sup> Tamże s. 139-140.

<sup>135</sup> Cur 123 (1973) s. 215.

<sup>136</sup> Cur 135 (1985) s. 307.

<sup>137</sup> Cur 136 (1986) s. 312.

<sup>138</sup> Tamże s. 429.

duszpasterskiej.<sup>139</sup> Ostatnie zmiany w zakresie organizacji dekanalnej miały miejsce w 1988 r., kiedy to na mocy dekretu z 20 kwietnia podzielono rozległy dekanat Dębica na dwa nowe dekanaty: Dębica Wschód i Dębica Zachód. Ponad to do dekanatu Dębica Zachód dołączono dwie parafie z dekanatu radomyskiego (Borowa, Wiewiórka), a do dekanatu Dębica Wschód dołączono parafię Korzeniów z dekanatu Mielec Południe. Także w tym wypadku, jako cel wymienionych zmian, podano usprawnienie pracy duszpasterskiej.<sup>140</sup>

Tak więc w ciągu 28 lat swojego pasterzowania bp J. Ablewicz zwiększył liczbę dekanatów w diecezji tarnowskiej o siedem. W 1990 r. diecezja tarnowska liczyła 39 dekanatów. W omawianym okresie 9 dotychczasowych dekanatów zostało zniesionych, a utworzono 16 nowych. Oprócz tego kilka dekanatów zmieniło swoje granice. Dekanaty obejmujące Tarnów i jego okolice przechodziły dwukrotną reorganizację. Wiązało się to z gwałtownym wzrostem liczby ludności tego miasta. W wyniku tych zmian organizacyjnych przeciętny dekanat skupiał około 12 parafii. Największy dekanat (Tuchów) obejmował 17 parafii, najmniejszy (Krościenko) liczył ich 8. Wszystkie te zmiany miały na celu lepsze dostosowanie organizacji dekanalnej do realizowania działalności pastoralnej. Dekanat stał się w omawianym okresie, ważną instytucją ponadparafialną, przyczyniającą się do koordynacji i skutecznego wysiłków duszpasterskich podejmowanych na szczeblu parafii z ogólnodiecezjalnymi programami duszpasterskimi.

## IX. EREKCJA NOWYCH PARAFII I INNYCH OŚRODKÓW DUSZPASTERSKICH

Zasadniczym elementem struktury każdej diecezji jest parafia. Stanowi ona podstawową komórkę w żywym organizmie Kościoła.<sup>141</sup> Przez nią wierni zostają wszczępieni zarówno we wspólnotę Kościoła partykularnego, jak i we wspólnotę Kościoła powszechnego.<sup>142</sup> KPK definiuje parafię, jako określoną wspólnotę wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, sprawuje proboszcz jako jej własny pasterz.<sup>143</sup> Tworzenie parafii, jej zniesienie lub dokonywanie w niej poważnych zmian, należy do wyłącznej kompetencji biskupa diecezjalnego. Powinien on jednak w tej sprawie wysłuchać opinii rady kapłańskiej.<sup>144</sup> Oprócz parafii prawo kościelne przewiduje istnienie innych placówek duszpasterskich, zrów-

<sup>139</sup> Tamże s. 430.

<sup>140</sup> Cur 138 (1988) s. 258.

<sup>141</sup> Bączkiewicz, jw. t. 1, s. 574-578; Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, s. 194-198.

<sup>142</sup> DA 10.

<sup>143</sup> KPK kan. 515 §1.

<sup>144</sup> Tamże kan. 515 §2.

nanych pod względem prawnym z parafiami, które z różnych przyczyn nie mogą być erygowane jako parafie.<sup>145</sup> Sobór Watykański II podkreślił z naciskiem, że tylko dobro dusz winno uzasadniać erygowanie, czy też znoszenie parafii, oraz zwrócił uwagę, że tworzenie nowych parafii należy do bardzo poważnych zadań biskupa diecezjalnego.<sup>146</sup>

Niestety, w Polsce po II wojnie światowej, sytuacja polityczna nie pozwalała biskupom na swobodne tworzenie nowych parafii. Władze komunistyczne uzależniały tworzenie, przekształcanie, a nawet znoszenie parafii od uprzedniej zgody organów władzy państwowej.<sup>147</sup> Aż do roku 1980 władze państwowe niechętnie i tylko w pojedynczych wypadkach zgadzały się na tworzenie nowych parafii. Mimo tak poważnych trudności zewnętrznych, bp J. Ablewicz od początku swojego pasterzowania podejmował liczne inicjatywy swoich diecezjan w sprawie tworzenia nowych parafii. Chociaż sieć parafialna w diecezji tarnowskiej była rozwinięta stosunkowo dobrze, to jednak dosyć szybki wzrost liczby ludności miejskiej powodował nagłą potrzebę tworzenia nowych parafii, zwłaszcza w większych miastach, gdzie istniały parafie liczące nawet po kilkadziesiąt tysięcy wiernych.<sup>148</sup> Do roku 1980 władze państwowe tylko w 19 wypadkach udzieliły zezwolenia na utworzenie nowych parafii, najczęściej przy istniejących już kościołach lub kaplicach. Zastępczą formą tworzenia parafii stało się więc erygowanie rektoratów lub wikarii parafialnych przy istniejących już kościołach pomocniczych. Te placówki duszpasterskie, w świetle prawa kościelnego, miały prawie wszystkie prawa przysługujące parafiom, jednak nie były uznawane przez władze państwowe. I tak w 1977 r. istniało w diecezji tarnowskiej 38 wikarii parafialnych i rektoratów.<sup>149</sup> Dopiero w 1980 r., w wyniku zmian społeczno-politycznych w Polsce, ustały w dużej części przeszkody w erygowaniu nowych parafii. W tym to roku bp J. Ablewicz erygował aż 36 nowych parafii. Również w następnych latach ta tendencja do tworzenia nowych parafii została utrzymana, chociaż wzrost był już powolniejszy. I tak w 1981 r. powstało 27 nowych parafii, w 1982 r. — 9, w 1983 r. — 6, w 1984 r. — 13, w 1985 r. — 6. Ogółem do końca 1985 r. bp J. Ablewicz erygował 117 nowych parafii.<sup>150</sup> IV Synod Diecezji Tarnowskiej postulował z jednej strony, aby dla skuteczniejszego oddziaływania duszpasterskiego dzielić większe parafie i przez budowę nowych kościołów zmniejszać odległość wiernych od kościoła, z drugiej strony zalecał, aby unikać tworzenia parafii zbyt małych, które nie potrafią utrzymać kościoła i pracującego w nim

<sup>145</sup> Tamże kan. 516 §1.

<sup>146</sup> DB 32.

<sup>147</sup> *Dekret z 31 XII 1956 r. o organizowaniu i obsadzie stanowisk kościelnych*, Dz.U. (1957) nr 1, poz. 6.

<sup>148</sup> Na przykład: Tarnów Katedra — 28 000 wiernych, Nowy Sącz — parafia św. Małgorzaty — 27 000 wiernych. Por. *Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1972*, s. 179, 363.

<sup>149</sup> *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 1977*, s. 739-750.

<sup>150</sup> E. G a b r y e l, *Parafie erygowane w ciągu dwustu lat istnienia diecezji tarnowskiej (1786-1985)*, Cur 136 (1986) s. 99-100.

duszpasterza.<sup>151</sup> Z tego głównie powodu po roku 1985 tempo tworzenia nowych parafii uległo wyraźnemu spowolnieniu. Do 1990 r. erygowano jeszcze 15 nowych parafii i 4 rektoraty. Ogółem w całym omawianym okresie czasu powstało w diecezji tarnowskiej 132 nowe parafie. Pod koniec 1990 r. diecezja liczyła 479 parafii, a więc 28% wszystkich istniejących wtedy parafii powstało w okresie pasterzowania bpa J. Ablewicza. Dzięki temu Kościół ze swoją podstawową strukturą, jaką jest parafia, zbliżył się zdecydowanie do wiernych. W 1983 roku statystyczna parafia w diecezji tarnowskiej obejmowała obszar 21,84 kilometrów kwadratowych, liczyła zaś 2841 wiernych.<sup>152</sup>

Tak więc Kościół tarnowski rozwiązał w tym okresie dwa zasadnicze problemy: 1. problem dużych parafii miejskich, dzieląc je na mniejsze, 2. problem rozległych terenowo parafii wiejskich, tworząc na ich terenie nowe parafie, skutkiem czego odległość wiernych od centrum parafii, jakim jest świątynia parafialna, uległa wydatnemu zmniejszeniu.

## X. TWORZENIE STOWARZYSZEŃ KATOLIKÓW ŚWIECKICH

Sobór Watykański II w *Dekrecie o apostołstwie świeckich* „*Apostolicam actuositatem*” podał uzasadnienie biblijne, teologiczne i socjologiczne dla działalności katolików świeckich w różnego rodzaju stowarzyszeniach, mających na celu działalność apostołską. Sobór stoi na stanowisku różnorodności i wielości stowarzyszeń apostołskich ludzi świeckich. Stawia także zasadę wolności świeckich w tworzeniu i kierowaniu tymi stowarzyszeniami oraz przynależności do nich, domagając się jednak zachowania właściwego stosunku do hierarchii kościelnej.<sup>153</sup>

Te zasady zostały potwierdzone i ujęte w formę prawną w nowym KPK, który temu tematowi poświęcił aż 32 kanony.<sup>154</sup> W ten sposób normy kodeksowe o stowarzyszeniach świeckich wystarczająco ujmują prawo wiernych świeckich do zakładania stowarzyszeń, przewodniczenia im, wstępowania do nich, oraz stwarzają wystarczające warunki do rozwoju zorganizowanej działalności katolików świeckich w Kościele.<sup>155</sup> Chociaż apostołstwo świeckich istniało zawsze w Kościele, a formy organizacyjne posiadało już na długo przed Soborem, niemniej jednak Sobór Watykański II dowartościował rolę świeckich w Kościele. Niestety te głębokie wskazania Soboru nie mogły być w pełni realizowane w Kościele polskim z przyczyn natury zewnętrznej. Władze komunistyczne rządzące Polską po II wojnie światowej likwidowały stopniowo wszystkie dotychczas istniejące

<sup>151</sup> IV SDT stat. 327.

<sup>152</sup> K u m o r, jw. s. 599-600.

<sup>153</sup> J. D y d u c h, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 92.

<sup>154</sup> Kan. 298-329.

<sup>155</sup> D y d u c h, jw. s. 99-100.

stowarzyszenia katolików świeckich i nie pozwalały na zakładanie nowych. Dopiero na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych zaczęły powstawać nowe niesformalizowane prawnie grupy i zespoły katolików świeckich, o różnym profilu apostolatu.<sup>156</sup>

W diecezji tarnowskiej, po długich latach przerwy, spowodowanej tymi samymi co w całym kraju przyczynami, dopiero w 1980 r. powstały pierwsze stowarzyszenia katolików świeckich w środowisku inteligencji. Były to kluby inteligencji katolickiej. Pierwszy Klub Inteligencji Katolickiej powstał w 1980 r. w Tarnowie, następny w Nowym Sączu w tym samym roku, a 1981 r. w Mielcu.<sup>157</sup> Również w 1981 r. został reaktywowany, istniejący już przed wojną, Instytut Wyższej Kultury Religijnej, którego celem było prowadzenie studiów teologicznych dla katolików świeckich.<sup>158</sup> W 1985 r. bp J. Ablewicz erygował formalnie ten Instytut na nowo, nadając mu statut. Według statutu, celem tego Instytutu było systematyczne pogłębianie wiedzy religijnej katolików świeckich, aby ich przygotować do podjęcia rozlicznych prac apostolskich w diecezji. Ten Instytut został afiliowany do Instytutu Teologicznego w Tarnowie. Studia w Instytucie trwały cztery lata i kończyły się napisaniem pracy dyplomowej oraz otrzymaniem dyplomu<sup>159</sup> Instytut ten odegrał ogromną rolę, przygotowując podatny grunt pod utworzenie studiów teologicznych dla świeckich przez obecnego Biskupa Tarnowskiego, Józefa Życińskiego.<sup>160</sup>

Nowego impulsu dla rozwoju stowarzyszeń katolików świeckich dostarczył IV Synod Diecezji Tarnowskiej zakończony w 1986 r. W swoich dokumentach zachęca on wszystkich katolików świeckich, żyjących na terenie diecezji, aby dla ożywienia wiary i podniesienia obyczajów chrześcijańskich, zrzeczali się chętnie, w miarę swoich możliwości w różne ugrupowania religijno-kościelne.<sup>161</sup> Następnie Synod wymienia stowarzyszenia istniejące formalnie, posiadające swoje statuty i osobowość prawną kościelną oraz cywilną i organizacje nieformalne. Do stowarzyszeń formalnych Synod zalicza wymienione już kluby inteligencji katolickiej w Tarnowie, Nowym Sączu i Mielcu, Instytut Wyższej Kultury Religijnej w Tarnowie. Ponadto Studium Rodziny w Tarnowie, w którym katolicy świeccy przygotowują się do pracy w duszpasterstwie małżeństw i rodzin, oraz Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, którego Oddział mieści

<sup>156</sup> Tamże s. 35.

<sup>157</sup> Tamże.

<sup>158</sup> K u m o r, jw. s. 539-540.

<sup>159</sup> *Dekret erekcyjny Diecezjalnego Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Tarnowie*, Cur 135 (1985) s. 223; *Statut Diecezjalnego Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Tarnowie*, tamże s. 224-225.

<sup>160</sup> Biskup J. Życiński otworzył studia teologiczne dla świeckich w 1991 r., co Stolica Apostolska zaaprobowwała w 1993 r. Dekret Kongregacji Wychowania Katolickiego w tej sprawie nosi datę 30 listopada 1993 r. W dekreście tym Kongregacja erygowała Tarnowski Instytut Teologiczny z tzw. „podwójnym cyklem”, pierwszym i drugim. W „cyklu pierwszym” Instytut kształci kandydatów do kapłaństwa oraz teologów świeckich, w „cyklu drugim” specjalizuje licencjatów.

<sup>161</sup> IV SDT stat. 516 §3

się w Tarnowie.<sup>162</sup> Do stowarzyszeń nieformalnych Synod zalicza: Liturgiczną Służbę Ołtarza, Dzieło Wewnętrzznego Postępu Młodzieży, Dziewczęcą Służbę Maryjną, zespoły charytatywne, koła misyjne, Ruch Maryjny, koła trzeźwościowe świętego Stanisława, ruch oazowy rodzin i młodzieży pod nazwą „Wakacje z Bogiem”, schole i chóry parafialne, zespoły teatru religijnego, Ruch w Obronie Życia, ogniska rodzin katolickich, Różaniec Rodzinny, zespoły instruktorek, prelegentek i doradczyń Duszpasterstwa Rodzin.<sup>163</sup> Szczególnym poparciem Pasterza diecezji cieszyły się koła trzeźwościowe świętego Stanisława, które powstały w 1979 r., jako trwały ślad obchodów 900 rocznicy męczeńskiej śmierci św. Stanisława Szczepanowskiego, patrona diecezji. Koła te otrzymały 13 grudnia 1979 r. specjalny statut, który szczegółowo ujmował ich zadania.<sup>164</sup> Dnia 1 stycznia 1980 r. bp J. Ablewicz podał bliższe wytyczne odnośnie do zadań i sposobu działania „kół świętego Stanisława”, w których zwrócił szczególną uwagę na wspólną modlitwę, dawanie dobrego przykładu, osobiste przeciwstawianie się pijaństwu w swoim środowisku i prowadzenie działalności apostolskiej.<sup>165</sup> Swoisty rozkwit przeżywały również wszelkiego rodzaju grupy młodzieżowe, obejmujące swym oddziaływaniem bardziej lub mniej dogłębnym tysiące młodzieży.<sup>166</sup>

Reasumując stwierdzamy, że mimo niesprzyjających warunków zewnętrznych, stowarzyszenia katolików świeckich, w większości nieformalne, ale także formalnie zorganizowane istniały i prowadziły różnorodną działalność apostolską w diecezji tarnowskiej, angażując w swoich szeregach znaczną część laikatu. Ta obecność stowarzyszeń w życiu Kościoła tarnowskiego stała się bardziej widoczna dopiero w latach osiemdziesiątych, gdy zmieniły się uwarunkowania polityczne.

## XI. POWOŁANIE DIECEZJALNYCH PLACÓWEK MISYJNYCH

Ciekawą inicjatywą Kościoła tarnowskiego było powołanie diecezjalnej placówki misyjnej w Ludowej Republice Konga. Impulsem do powstania tej placówki była nauka Soboru Watykańskiego II o odpowiedzialności wszystkich biskupów za dzieło misyjne Kościoła.<sup>167</sup> W 1974 r. Konferencja Episkopatu Polski, realizując wskazania soborowe, opracowała i uchwaliła specjalną *Instrukcję regulującą wyjazdy i pracę kapłanów diecezjalnych na terenach misyjnych*. *Instrukcja* określa sposób rekrutacji misjonarzy i warunki podejmowania pracy

<sup>162</sup> Tamże stat. 517, 518, 519.

<sup>163</sup> Tamże stat. 520.

<sup>164</sup> *Statut Parafialnego Apostolatu Trzeźwości i Kół świętego Stanisława*, tamże s. 302-305.

<sup>165</sup> *Koła świętego Stanisława w diecezji tarnowskiej*, Currenda 130 (1980) s. 291-294.

<sup>166</sup> Z. Bochenek, *Struktura i działalność Referatu Duszpasterstwa Młodzieży w diecezji tarnowskiej*, Cur 137 (1987) s. 160-165.

<sup>167</sup> KK 23; DB 6, 17.

misyjnej.<sup>168</sup> Już w 1973 r. bp J. Ablewicz, wychodząc naprzeciw tej idei soborowej, skierował czterech kapłanów diecezji tarnowskiej do pracy misyjnej w Ludowej Republice Kongo. Był to początek działalności diecezjalnej placówki misyjnej. W następnych latach stopniowo wzrastała liczba kapłanów tarnowskich, pracujących w tej misji.<sup>169</sup> Oprócz kapłanów do pracy misyjnej wyjechało szereg sióstr zakonnych ze Zgromadzenia Sióstr Józefitek. Praca misyjna koncentrowała się na terenie dwóch diecezji kongijskich: Fort Rousset (dzisiaj Orando) i Brazaville. W celu organizacji pomocy materialnej dla tej misji utworzono we Francji specjalną organizację pod nazwą *Comite d' Aide aux Missionnaires Polonais pour l'Evangelisation du Congo*. Komitet ten wydaje specjalny biuletyn informujący o pracy tarnowskich misjonarzy. Jednak główną pomoc materialną dla nich organizuje sama diecezja tarnowska za pośrednictwem delegata biskupa diecezjalnego do spraw misji. W 1978 r. w okresie świąt Bożego Narodzenia bp J. Ablewicz odwiedził misjonarzy pracujących w Kongo. Od roku 1977, wskutek wydarzeń politycznych, jakie miały miejsce w Kongo, a mianowicie rewolucji marksistowskiej, warunki pracy misjonarzy uległy znacznemu pogorszeniu. Mimo tego, misja tarnowska dalej rozwijała swoją działalność. Obecnie w misji pracuje 18 kapłanów, którzy prowadzą 9 parafii, przeważnie z licznymi dojazdami do odległych kaplic w dżungli lub na sawannach położonych na terenie czterech kongijskich diecezji.<sup>170</sup> Ta działalność misyjna Kościoła tarnowskiego i osobiście bpa J. Ablewicza znalazła specjalne uznanie i pochwałę ze strony Stolicy Apostolskiej.<sup>171</sup>

Działalność tarnowskiej placówki misyjnej i jej osiągnięcia dobrze świadczą o odpowiedzialności i zaangażowaniu się Kościoła tarnowskiego w dzieło ewangelizacji świata.

## ZAKOŃCZENIE

Tak więc, w okresie pasterzowania bpa Jerzego Ablewicza (1962-1990) w diecezji tarnowskiej, dokonały się bardzo poważne zmiany w organizacji i funkcjonowaniu struktur kościelnych. Celem tych zmian było dostosowanie struktur do nowych wymagań duszpasterstwa posoborowego i do nowej rzeczywistości Kościoła, zarysowanej w dokumentach Soboru Watykańskiego II oraz w prawodawstwie posoborowym na czele z nowym KPK. Szczególnie duże

<sup>168</sup> *Breviarium missionum (Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego)*, Warszawa: ATK 1979, t. 2, cz. 2.

<sup>169</sup> A. Nowak, *Tarnowska misja diecezjalna w Kongo Brazzaville*, Cur 128 (1978) s. 74-98.

<sup>170</sup> S. Pawłowski, *Tarnowscy fideidoniści w Kongo*, w: *Papieskie Intencje Misyjne*, 11/61 (1992) s. 2-4; A. Nowak, *Tarnowscy misjonarze-fideidoniści w Kongo Brazzaville*, TarnStT 10/1 (1987) s. 131-143.

<sup>171</sup> *Podziękowanie Kongregacji Rozkrzewiania Wiary za sprawozdanie z działalności na polu misyjnym*, Cur 138 (1988) s. 552.



zmiany nastąpiły w organizacji i funkcjonowaniu Kurii Diecezjalnej, która stała się centralną instytucją nie tylko w administrowaniu diecezją, ale również w koordynacji działalności duszpasterskiej. Powstały i ukształtowały się w tym okresie nowe struktury ogólnodiecezjalne takie jak Rada Kapłańska, Rada Duszpasterska, Kolegium Konsultorów, które jako organy doradcze wspierają biskupa diecezjalnego w kierowaniu diecezją. Przeobrażeniu uległy funkcje mającej długą tradycję Kapituły Katedralnej. Bardzo znacznie wzrosła liczba parafii, jako podstawowych komórek w żywym organizmie Kościoła, dzięki czemu Kościół jeszcze bardziej zbliżył się do ludzi. Ważną funkcję w koordynacji duszpasterstwa, jako struktury ponadparafialne, zaczęły spełniać dekanaty, których liczba wydatnie wzrosła, a zasięg terytorialny uległ zmniejszeniu. Powstawały wreszcie w tym okresie, mimo niesprzyjających warunków zewnętrznych, różne organizacje laickie, zarówno na szczeblu diecezjalnym jak i parafialnym. Wreszcie powstanie diecezjalnej placówki misyjnej w Kongo stało się dowodem odpowiedzialności Kościoła tarnowskiego za nowe kościoły partykularne powstałe na terenach misyjnych. To wszystko świadczy, że struktury Kościoła tarnowskiego, będące w ciągłym rozwoju, przyczyniały się skutecznie do należytego zorganizowania i ciągłego wzrostu życia religijnego w diecezji.

#### THE EVOLUTION OF ECCLESIASTICAL STRUCTURES IN THE DIOCESE OF TARNÓW DURING THE PASTORAL ADMINISTRATION OF BISHOP JERZY ABLEWICZ

##### S u m m a r y

This disseratation described the transformation of organization and activity of ecclesiastical structures in the diocese of Tarnów, in the reign of bishop Jerzy Ablewicz (1962-1990).

These transformations adapted ecclesiastical structures to requirments of the Vatican II and the new Code of Canon Law. Paricularly great modifications took place in the organization and activity of Diocesan Curia. It became a central organ of coordination of pastoral functions in the whole diocese. New structures diocesan developed such as: Presbyteral Council with College of Consultors and Diocesan Pastoral Council as organs consultative Ordinari Bishop. Caritas Diocese of Tarnów was established in 1989 in order to perfect charity. The great modifications took place in Theological Seminary, Diocesan Tribunal and Cathedral Chapter too. Bishop J. Ablewicz created more new parishes and decanates. Against difficult political conditions were established various organizations for lay catholics. An unusual event was the creation of Catholic Mission in Congo which was conducted by diocesan priestes of Tarnów.